

GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER ve YAPISALCI MALİYE TARTIŞMASI

DEVELOPING COUNTRIES AND STRUCTURAL FINANCE ARGUMENT

Rıdvan ÖNDER^(*)

ÖZ

Çalışmamızda, az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin temel özellikleri, güncel veriler yardımıyla, gelişmiş ülkeler ile karşılaştırılarak ortaya konmuştur. Aynı zamanda geçmişte ortaya atılan gelişme, kalkınma, gelir dağılımı başlıkları ile ilgili olan bazı önemli teorileri konunun daha iyi anlaşılması ve desteklenmesi açısından günümüz verileri ile yorumuna kısaca değinilmiştir. Latin Amerika'da ortaya çıkan yüksek enflasyon olgusunun sebeplerini araştırmaya yönelik iktisatçılar, gelişmiş ülkeler ile az gelişmiş ülkeler arasında birçok yapısal farklılık olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Ülkelerin yapısal sorunlarını belirlemişler ve devlet müdahalesi ile sorunların aşılabileceğini ve kalkınmanın sağlanabileceği kanısına ulaşmışlardır. Bu kanıya ulaşmada izlenen yolu, Latin Amerika yapısalcılarının ortaya çıkışı, temsilcileri ve az gelişmiş ülkelere yönelik önerilerine de değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Gelişmekte olan ülkeler, yapısalci maliye, kalkınma

ABSTRACT

This study analyses the essential characteristics of the least developed and developing countries in the light of up-to-date data, by comparing with the developed countries. Moreover, the study briefly deals with some of the important theories on development and income distribution with a view to clarifying and supporting the subject. The economists who have searched the reasons of high inflation in Latin America have come to a conclusion that many structural differences exist between the developed and the least developed countries. They have defined the structural problems and argued that government intervention is capable of overcoming these problems and providing development. This article explores the method that helped to draw this conclusion, the rise of Latin American structuralism, its representatives and their recommendations to the least developed countries.

Keywords: Developing countries, structural finance, development

^(*) Vergi Müfettiş Yardımcısı

1- GİRİŞ

Az gelişmiş ülkelerin tanımlanmasında en genel ölçüt kişi başına düşen milli gelirdir. Kişi başına düşen gelir yüksek olsa bile bunun dağıtımında ortaya çıkan sorunlar yüzünden gelirin artışının ülkede yaşayan herkesin refahına yansıyor yansımadığı önemli bir husustur. Az gelişmişliğe sadece kişi başına düşen gelir yönünden bakmak bizi yanlış sonuçlara götürebilecektir. Ayrıca elde edilen gelirin toplumun refahını arttıracak alanlarda yaşam şartlarının iyileştirilmesinde kullanılması da önem teşkil etmektedir. Bu yüzden az gelişmişlik sadece ekonomik alanda olmayıp, bu ülkelerde sağlık, eğitim, istihdam, ekonomik sektörler gibi çeşitli alanlarda ortaya çıkmaktadır.

Gelişmiş ülkeler ile gelişmemiş ülkeler ayrımı geçmişten günümüze farklı ölçütlere dayanılarak yapılmıştır. Geçen zaman içerisinde bu ölçütler daha objektif kriterlere, daha güvenilebilir ve daha doğru sonuçlara ulaşma yolunda gelişme göstermiştir. Yaşadığımız yüzyılda ise teknik ve uzmanlaşmış kurumların ortaya çıkmasıyla birlikte ülkeleri karşılaştırabileceğimiz farklı bilgiler sürekli olarak güncellenmekte ve her kesimin bilgisine sunulmaktadır. Uluslararası Para Fonu(IMF) ve Dünya Bankası bu verileri hazırlayan, karşılaştıran ve ilgili ülkelere öneriler sunan kuruluşların başında gelmektedirler. Bu kuruluşlar tarafından yayınlanan güncel veriler yardımıyla az gelişmiş ve gelişmiş ülkeler arasındaki en temel ölçütleri karşılaştırarak iki ülke grubu arasındaki farkları ortaya koymaya çalışacağız. İkinci bölümde ise daha çok yapısalci maliye üzerinde durulacaktır.

2- GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER

Gelişmekte olan ülkeler (GOÜ) veya az gelişmiş ülkeler (AGÜ) genel olarak özellikleri birbirine benzer olduğundan dolayı aynı isim altında ele alınabilmektedir. Ülke grupları arasında mutlaka farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Ancak bu ülke gruplarının arasında genel değerlendirme yapmak açısından çok keskin bir ayrım yoktur. Biz de AGÜ ve GOÜ ayrımına gitmeyerek bu grupları aynı isim altında ele alacağız. Bu ülke grubunu tanımlamak gerekirse; Dünya üzerindeki ülkeler ekonomik gelişmesine göre sınıflandırmaya tabi tutulmuştur, bunlar içerisinde kişi başına milli geliri dünya ortalamasının altında olan ülkelere az gelişmiş veya gelişmekte olan ülke denilmektedir. Gelişmekte olan ülkelere gelişmiş ülkelere göre daha düşük bir yaşam standardı, tam olarak gelişmemiş bir sanayi alt yapısı ve görece daha düşük insani gelişim endeksi mevcuttur. Mevcut durumda çeşitli birimlerin (kişi, kurum, kuruluş vb.) ülke gruplarına bakış açısı ve grup kriteri olarak genellikle gelir seviyesine odaklanılmıştır.

Nobel ödüllü Meksikalı şair Octavia Paz, “Üçüncü Dünya” diye de adlandırılan az gelişmiş ülkelere en çarpıcı bir ifade ile şöyle tanımlamaktadır: “Güçlülerin zayıflara sürekli egemen olduğu, siyasetin ekonomiye, hiyerarşinin yeteneğe, gizli ilişkilerin hak ve hukuka baş eğdirdiği, eleştirilerin mutlak bir şekilde ceza gördüğü, insanın hor görüldüğü yer...” bu tanımlamadan da anlaşılacağı gibi az gelişmiş ülkelerin sorunları yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda siyasal ve toplumsaldır.¹

Bir genelleme yapılacak olursa azgelişmiş ekonomiler, kişi başına gelirin ve kapitalin düşük olduğu, üretim teknolojisinin ulaştığı düzeyin düşük olduğu, nüfusun büyük bir oranının tarımda çalıştığı, yiyecek ve hammadde üretimi gibi ilkel üretimin, toplam üretimin büyük bir oranını oluşturduğu ekonomilerdir, denilebilir.²

¹ Tümay Ertek, Temel Ekonomi, Beta Yayınevi, Bursa 2013, s.548

² Naci Kepkep, Enflasyon Kurumlar-Politikalar ve Avusturya Keynesçiliği, Cem Yayınevi, İstanbul 1991, s.67, Aktaran: Soner Künc, Enflasyon Teorileri, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (yüksek lisans tezi), Gaziantep, 2011.

2.1- Gelişmekte Olan Ülkelerin Özellikleri

Gelişmekte olan ülkeler ile gelişmiş ülkeler açısından her alanda birçok farklılık bulunmaktadır. Bunların başlıcaları; kişi başına düşen gelir, işsizlik, nüfus, gelir dağılımı, ekonomik yapıdır. Az gelişmişlikte genel kabul gören en önemli ölçüt ekonomik gelişme olup bunun yanında siyasi, kültürel, teknolojik, demografik gelişmelerde bu kıstasın birer değişkenidir. Ekonomik gelişmenin sürdürülebilir olması için temelde yukarıda ki değişkenler yer almaktadır. Bunlara aşağıda başlıklar halinde değinilmiştir.

2.1.1- Nüfus

Az gelişmiş ülkelerde nüfus artış hızı çok yüksektir. Bu ülkelerin nüfusları hızla yükselmektedir. Aynı zamanda doğurganlığın dünya ortalamasının epey üzerinde olduğu bu ülkelerde bebek ölüm oranları da çok yüksektir. Son zamanlarda tıp alanındaki gelişmelerle birlikte bebek ölüm oranları birçok ülkede azalmıştır. Bebek ölüm oranı azalmasına rağmen nüfus artış hızının azalmaması yoksulluğu derinleştirmiştir. Yeterince beslenemeyen, iyi eğitim alamayan sağlıksız ve eğitimsiz bir nesil ortaya çıkmakta, zaten az gelişmiş olan ülkenin gelişme çabaları daha da zorlaşmaktadır. Bu durum politik iktisat teorisini Profesör Thomas R. Malthus'un uzun yıllar önce "Nüfus Artışı Hakkında Araştırma" adlı çalışmasıyla ortaya attığı Nüfus Kuramı Teorisi'nin(kehanet olarak da adlandırılmaktadır) gerçekleşip gerçekleşmeyeceği tartışmalarını yeniden alevlendirmiştir. Malthus bu teorisinde özetle, ülkelerin nüfusu, gıda ve besin maddeleri üretiminden daha hızlı artar bu durumun sonucu olarak kişi başına düşen besin miktarı azalır, yoksulluk ortaya çıkar. Bu teoriyi göz önüne alırsak, açlık-yoksulluk yüzünden insan ölümlerinin artacağı toplumların besin maddeleri için büyük krizler yaşayacağı söylenebilir. Günümüze bakacak olursak Afrika Kıtası ülkelerinde açlık, kuraklık yüzünden insan ölümleri hızla artmaktadır. Buna karşın diğer kıta ülkelerinin birçoğunda aşırı tüketim veya tüketim çılgınlığı olgusunun yaşanması yoksullukta nüfusun tek başına sorun olmadığını diğer değişkenlerin de ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Yukarıda anlatılan duruma örnek olarak da Dünya Doğal Hayat Fonunun (WWF) doğal kaynaklar üzerine yaptığı araştırma raporuna göre ortalama bir ABD vatandaşı bir İngilizin iki katı, bir Afrikalının ise 24 katı doğal kaynak tükettiği belirtiliyor.³ Son olarak bu ülkelerde nüfusun büyük bir kesimi kırsal alanda yaşamaktadır. Kırsal nüfusu, kent nüfusundan fazladır.

IMF tarafından 2014 yılında hazırlanan Dünya Ekonomik Görünüm Raporunda yer alan dünya nüfus verileri aşağıdaki tabloda verilmiştir. Ülkeler gelişmiş, gelişmekte olarak sınıflara ayrılarak nüfusları, yıllık artış hızı, yüz ölçümü gibi bir takım bilgiler bulunmaktadır. Tabloya bakıldığı zaman nüfus ile gelişmişlik açısından homojen bir dağılım yoktur. Yani nüfusu daha az olan ülkeler gelişmiş, fazla olan ülkeler az gelişmiş gibi bir genelleme yapmak mümkün değildir. Buradan hareketle nüfusun niteliğinin daha önemli olduğu niceliksel yönünün ise ikinci planda olduğu sonucuna ulaşılabilir.

³ http://www.wwf.org.tr/basin_bultenleri/raporlar, Erişim Tarihi: 10.03.2015.

Tablo 1: Dünya Nüfus Verileri (**Kaynak:** IMF World Economic Outlook Database October 2014, Aktaran: Kalkınma Bakanlığı)

			(milyon-Millions)			Ortalama Yıllık Nüfus Artış Hızı (%) Average Annual Growth of Population		Nüfus Yoğunluğu Population Density	Dünya Nüfusundaki Payı (%) Percentage of World Population	Yüzölçümü (Bin km ²) Area (Th. of sq. km)	Dünya'daki Yüzölçümü Payı (%) Percentage of world Area
ÜLKELER - COUNTRIES	1990	2000	2013	2014	2019(**)	1990 - 2000	2000 - 2013	2014	2014	2014 (3)	2014
A - Gelişmiş Ekonomiler	874,4	957,0	1.033,6	1.038,1	1.059,1	0,9	0,6	33,8	14,64	30.557	23,55
A - Advanced Economies											
I - AB-15 - EU15	364,0	376,1	398,8	400,1	406,1	0,3	0,5	127,7	5,64	3.123	2,41
Almanya-Germany	79,3	82,3	80,3	80,9	81,1	0,4	-0,1	231,8	1,14	349	0,27
Avusturya-Austria	7,7	8,0	8,5	8,5	8,7	0,4	0,4	102,9	0,12	82	0,06
Belçika-Belgium	9,9	10,2	11,2	11,2	11,5	0,3	0,7	368,6	0,16	30	0,02
Danimarka-Denmark	5,1	5,3	5,6	5,6	5,7	0,4	0,4	131,8	0,08	42	0,03
Finlandiya-Finland	5,0	5,2	5,5	5,5	5,6	0,4	0,4	17,9	0,08	304	0,23
Fransa-France	56,6	58,9	63,7	64,0	65,4	0,4	0,6	116,3	0,90	548	0,42
Hollanda-Netherlands	15,0	15,9	16,8	16,9	17,1	0,6	0,4	498,3	0,24	34	0,03
İngiltere-UK	57,2	58,9	64,1	64,5	66,7	0,3	0,7	264,9	0,91	242	0,19
İrlanda-Ireland	3,5	3,8	4,8	4,8	5,0	0,8	1,8	69,3	0,07	69	0,05
İspanya-Spain	38,8	40,3	46,6	46,5	45,9	0,4	1,1	93,4	0,66	499	0,38
İsveç-Sweden	8,6	8,9	9,6	9,7	10,1	0,3	0,6	23,7	0,14	407	0,31
İtalya-Italy	56,7	56,9	59,7	60,0	61,2	0,0	0,4	202,9	0,85	294	0,23
Lüksemburg-Luxembourg	0,4	0,4	0,5	0,5	0,6	1,3	1,6	207,3	0,01	3	...
Portekiz-Portugal	10,0	10,2	10,5	10,5	10,5	0,2	0,2	114,4	0,15	92	0,07
Yunanistan-Greece	10,2	10,9	11,1	11,0	11,0	0,7	0,1	85,8	0,16	129	0,10

II - Diğer Gelişmiş Avrupa Ekonomileri	12,1	32,1	34,0	34,2	34,9	...	0,5	48,4	0,48	702	0,54
Other Advanced European Economies											
Çek Cumh.- Czech Rep.	...	10,3	10,5	10,5	10,6	...	0,2	136,2	0,15	77	0,06
Estonya-Estonia	...	1,4	1,3	1,3	1,3	...	-0,5	31,1	0,02	42	0,03
Gkry-GCASC(1)	0,6	0,7	0,9	0,9	0,9	1,8	1,8	95,3	0,01	9	0,01
İzlanda-Iceland	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,9	1,1	3,2	0,00	100	0,08
İsviçre-Switzerland	6,7	7,2	8,0	8,1	8,3	0,7	0,9	202,5	0,11	40	0,03
Malta-Malta	0,3	0,4	0,4	0,4	0,4	0,9	0,8	1.315,6	0,01	0	...
Norveç-Norway	4,3	4,5	5,1	5,2	5,4	0,6	1,0	14,0	0,07	365	0,28
Slovakya-Slovakia	...	5,4	5,4	5,4	5,5	...	0,0	112,5	0,08	48	0,04
Slovenya-Slovenia	...	2,0	2,1	2,1	2,1	...	0,3	102,2	0,03	20	0,02
III - Diğer Gelişmiş Ekonomiler	426,2	468,8	514,5	517,2	529,8	1,0	0,7	19,4	7,29	26.573	20,48
Other Advanced Economies											
ABD-USA	250,0	282,3	316,4	318,5	328,9	1,2	0,9	34,6	4,49	9.147	7,05
Avustralya-Australia	17,2	19,1	23,3	23,6	25,1	1,1	1,5	3,0	0,33	7.682	5,92
İsrail-Israel	4,5	6,0	7,9	8,0	9,0	2,9	2,1	363,7	0,11	22	0,02
Japonya-Japan	123,5	126,8	127,3	127,1	124,9	0,3	0,0	349,3	1,79	365	0,28
Kanada-Canada	27,6	30,6	35,1	35,5	37,2	1,0	1,1	3,9	0,50	9.094	7,01
Yeni Zelanda-New Zealand	3,4	3,9	4,5	4,5	4,7	1,3	1,1	17,0	0,06	263	0,20
IV - Yeni Sana- yileşmiş Asya Ekonomileri	72,1	80,0	86,2	86,6	88,4	1,1	0,6	544,4	1,22	158	0,12
G.Kore-S. Korea	42,9	47,0	50,2	50,4	51,5	0,9	0,5	417,1	0,71	120	0,09
Hong Kong-Hong Kong	5,8	6,7	7,2	7,3	7,5	1,6	0,6	6.876,2	0,10	1	...
Singapur-Singapore	3,0	4,0	5,4	5,5	5,6	2,8	2,3	7.712,9	0,08	1	...
Tayvan-Taiwan Province Of China	20,4	22,3	23,4	23,4	23,7	0,9	0,4	645,8	0,33	36	0,03

B - Yükselen ve gelişmekte olan Ekonomiler	80,7	89,2	86,2	84,8	83,9	1,0	-0,3	94,1	1,20	916	0,71
B - Emerging and Developing Economies											
I - AB Ülkeleri(2)											
EU Countries(2)											
Bulgaristan-Bulgaria	8,7	8,2	7,2	7,2	7,0	-0,7	-0,9	66,7	0,10	109	0,08
Hırvatistan-Croatia	...	4,4	4,3	4,3	4,3	...	-0,2	76,5	0,06	56	0,04
Letonya-Latvia	...	2,4	2,0	2,0	2,0	...	-1,2	32,8	0,03	62	0,05
Litvanya-Lithuania	...	3,5	3,0	3,0	2,9	...	-1,3	47,4	0,04	63	0,05
Macaristan-Hungary	10,4	10,2	9,9	9,9	9,8	-0,1	-0,3	109,1	0,14	91	0,07
Polonya-Poland	38,2	98,3	98,5	98,5	98,5	0,0	0,1	125,8	0,54	306	0,24
Romanya-Romania	23,4	22,3	21,3	19,9	19,4	-0,5	-0,4	92,5	0,28	230	0,18
II - AB Adayı Ülkeler	52,4	66,3	78,6	79,4	83,4	2,4	1,3	98,8	1,12	795	0,61
EU Accession Countries											
Makedonya-Macedonia	...	2,0	2,1	2,1	2,1	...	0,2	82,1	0,03	25	0,02
TÜRKİYE-TURKEY	52,4	64,3	76,5	77,3	81,3	2,1	1,3	99,4	1,09	770	0,59
III - Diğer Yükselen ve Gelişmekte Olan Ekonomiler	2920,1	3370,7	3881,1	3919,7	4117,7	1,4	1,1	75,8	55,27	51.186	39,45
Other Emerging and Developing Economies											
Arjantin-Argentina	32,3	35,9	41,5	42,0	44,4	1,1	1,1	15,2	0,59	2.737	2,11
Brezilya-Brazil	146,6	173,4	201,0	202,8	210,7	1,7	1,1	24,1	2,86	8.358	6,44
Çin-China	1143,3	1267,4	1360,8	1367,5	1401,8	1,0	0,5	144,9	19,28	9.388	7,24
Endonezya-Indonesia	179,4	206,3	248,0	251,5	269,9	1,4	1,4	136,9	3,55	1.812	1,40
Güney Afrika-South Africa	36,2	43,7	53,0	53,7	57,4	1,9	1,5	43,7	0,76	1.213	0,94
Hindistan-India	847,4	1029,2	1243,3	1259,7	1344,8	2,0	1,5	418,2	17,76	2.973	2,29
İran-Iran	54,5	63,9	77,0	78,0	83,1	1,6	1,4	47,3	1,10	1.629	1,26
Malezya-Malaysia	18,3	23,5	29,9	30,5	33,1	2,5	1,9	91,2	0,43	329	0,25

Meksika-Mexico	83,2	98,0	118,4	119,6	125,7	1,6	1,5	60,9	1,69	1.944	1,50
Mısır-Egypt	51,4	63,3	83,7	85,4	94,3	2,1	2,2	84,1	1,20	995	0,77
Pakistan-Pakistan	108,4	137,5	182,6	186,3	205,0	2,4	2,2	236,9	2,63	771	0,59
Rusya-Russia	147,7	146,3	143,7	143,7	143,7	-0,1	-0,1	8,8	2,03	16.377	12,62
S.Arabistan-S. Arabia	15,2	20,5	30,0	30,6	33,8	3,0	3,0	14,0	0,43	2.150	1,66
Tayland-Thailand	56,3	61,9	98,2	68,6	70,0	0,9	0,8	133,5	0,97	511	0,39
Avro Bölgesi-Euro Area	294,0	315,2	331,6	332,4	335,8	0,7	0,4	126,9	4,69	2.614	2,01
AB-28 - EU-28	445,7	485,5	505,7	505,6	510,8	0,9	0,3	106,6	7,13	4.742	3,65
DÜNYA - WORLD (**)	4.919,0	5.949,1	7.010,2	7.091,3	7.515,6	1,9	1,3	54,0	100,00	129.734	100,00

(*) Yıl ortası nüfus (mid-year population).

(**) IMFTahminleri, World Economic Outlook Database October 2014

(1) GKRY (Güney Kıbrıs Rum Yönetimi), GCASC(Greek Cypriot Administration of Southern Cyprus).

(2) 1 Mayıs 2004'ten sonra üye olan yeni AB ülkeleri, GKRY hariç (New EU countries, excluding GCASC).

(3) WorldBank, Databank

Kaynak-Source : IMF - World Economic Outlook Databank October 2014.

Az gelişmiş ülkeler ya da gelişmekte olan ülkeler dünya nüfusunun yaklaşık %85'ini oluşturmaktadır. Ancak yukarıda verilen tablo tüm ülkeleri göz önüne almadığı için bu oranın yaklaşık %58 olduğu görülmektedir. Gelişmekte olan ülkeler arasında Çin ve Hindistan en yüksek nüfusa sahip iki ülkedir. Bu iki ülkenin özellikle de Çin'in son yıllarda yakalamış olduğu yüksek büyüme hızına rağmen halen kişi başına düşen gelirinin az olmasının sebeplerinin başında, dünya nüfustaki payının %19,28, Hindistan'ın da aynı şekilde %17,76 olması gösterilebilir. Bu sonuca göre ülkelerin kişi başına gelir ortalamasını artırmak için en azından nüfus artış hızının üzerinde büyüme kaydetmesi gerekmektedir. Ülkelerin dünya nüfusunda ki payına bakıldığında gelişmiş ülkelerin payı yaklaşık olarak %15 oranındadır. Kişi başına gelirlerinin yüksek olmasında bu faktör de göz önünde bulundurulmalıdır.

2.1.2- Kişi Başına Gelir

Az gelişmiş ülkeler düşük gelirli ülkelerdir. Ülke gruplandırmalarını belirleyen temel kriterin bu olduğu göz önünde tutulursa, en belirgin özelliklerinin düşük gelir olduğu görülebilecektir. Dünya Bankası periyodik olarak ülke gruplarının gelir seviyelerini belirlemeye yönelik çalışmalar yapmaktadır. Kişi başına gelir, gayri safi yurtiçi hasılanın nüfusa oranlanması ile bulunmaktadır. Bu hesaplama sonrasında ortaya çıkan sonuç ülkede ki bir vatandaşın bir yıl içerisinde elde etmiş olduğu ortalama toplam kazancı ifade etmektedir. Ülkede yaşayan herkesin eşit gelir elde etmesi gibi bir anlayış düşünülemez. Bu nedenle bazı vatandaşlar ortalamanın üzerinde gelir elde ederken bazıları altında elde edebilecektir. Asıl olan ülkede herkesin belli bir yaşam standardına kavuşması ve bunun iyileştirilerek sürdürülebilir olmasıdır diyebiliriz.

Kişi başına Gayri Safi Milli Hasıla, ülkelerde yaşayan kişilerin refahlarını karşılaştırmak için kullanılmaktadır. GSMH ise ülkelerdeki bütün ekonomik faaliyetlerin bir göstergesidir. Az gelişmiş ül-

kelerde ki kişi başına gelir, gelişmiş ülkelerdeki kişi başına gelirin yaklaşık altıda biri kadardır.⁴ Diğer değişkenlerde olduğu gibi gelişmişlikte tek başına GSMH bir ölçüt değildir. Ancak ülkeler arasındaki farklılıklar, dışsal faktörler vb. nedeniyle ülkeleri tüm özellikleriyle birlikte karşılaştırma imkanı olmadığı için tahminlerimizde istisnaları olmakla birlikte en yakın ölçüt olarak GSMH ve kişi başına düşen geliri kullanabiliriz. Aşağıda cari fiyatlarla, ABD doları cinsinden IMF tarafından hazırlanan ülkeler bazında kişi başına düşen milli gelir rakamları yer almaktadır. Verilerin yetersiz olması aynı zamanda güvenilir olmaması nedeniyle birçok ülke sıralamada yer almamaktadır. Genellikle Afrika ülkelerinde bu durum ortaya çıktığı gibi dış dünyaya kapalı olan Kuzey Kore’de bu gruba girmektedir.

Tablo 2: 2003-2013 Ülkelerde Kişi Başına Düşen GSYİH (Kaynak: Kalkınma Bakanlığı)

ÜLKELER - COUNTRIES	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
A - Gelişmiş Ekonomiler											
A - Advanced Economies											
I - AB-15 - EU-15 (1)	28.782,9	32.974,8	34.050,1	35.963,7	41.142,4	43.783,9	39.024,4	38.583,5	41.607,9	39.059,0	40.466,7
Almanya-Germany	29.424,5	33.089,6	33.613,8	35.296,7	40.485,0	44.397,8	40.424,1	40.495,8	45.207,6	42.569,5	44.999,5
Avusturya-Austria	31.340,7	35.720,1	37.143,2	39.339,4	45.245,6	49.915,0	46.003,6	45.111,6	49.444,3	46.620,2	49.039,0
Belçika-Belgium	30.155,4	34.834,9	36.187,2	38.086,2	43.486,1	47.789,6	44.125,3	43.551,8	46.705,5	43.550,5	45.537,6
Danimarka-Denmark	39.495,2	45.339,8	47.617,1	50.553,5	57.171,4	62.800,3	56.345,4	56.542,8	60.019,0	56.475,9	59.129,1
Finlandiya-Finland	32.836,6	37.626,5	38.965,4	41.073,4	48.248,2	53.524,3	47.115,8	46.185,9	50.715,0	47.159,2	49.055,0
Fransa-France	30.808,7	35.153,8	36.209,5	37.900,0	43.155,5	47.273,3	43.234,2	42.249,1	45.430,3	42.415,1	44.098,7
Hollanda-Netherlands	27.206,5	33.241,5	37.507,1	39.189,9	41.497,7	47.838,6	53.198,7	48.900,1	46.861,7	49.932,2	46.010,9
İngiltere-UK	27.370,1	31.520,5	37.129,8	38.585,0	41.043,6	46.866,3	44.131,1	35.885,4	36.891,4	39.286,4	39.160,6
İrlanda-Ireland	41.154,0	47.784,2	50.975,6	54.510,4	61.627,7	61.318,5	51.649,7	48.046,6	52.020,7	48.433,9	48.607,8
İspanya-Spain	16.670,5	21.081,8	24.500,9	26.101,6	28.081,5	32.168,1	35.112,8	31.746,7	30.113,8	31.563,4	28.670,1
İsveç-Sweden	28.069,1	35.062,9	40.181,3	40.958,2	43.790,7	50.366,6	52.521,7	43.442,5	49.180,5	56.523,1	54.814,8
İtalya-Italy	26.560,3	30.224,8	30.918,1	32.287,0	36.587,1	39.523,4	35.874,7	34.789,4	37.031,3	33.915,4	34.714,7
Lüksemburg-Luxembourg	50.712,1	64.559,7	74.420,6	80.971,1	90.049,0	106.915,9	112.428,8	100.741,6	104.335,4	114.186,2	106.406,4
Portakiz-Portugal	12.803,7	15.538,8	17.676,7	18.217,2	19.082,8	21.876,7	23.828,0	22.076,4	21.562,4	22.334,0	20.037,7
Yunanistan-Greece	17.728,2	20.868,5	21.717,4	23.573,9	27.447,7	30.691,6	28.760,5	26.357,7	26.084,9	22.346,6	21.857,3

⁴ Abuzer Pınar, Bahar Erdal, Milli Gelir Ekonomik Büyüme ve Kalkınma, Turhan Kitabevi, Ankara 2011, s.83

II - Diğer Gelişmiş Avrupa Ekonomileri											
Other Advanced European Economies											
Çek Cumh.-Czech Rep.	9.349,1	11.179,3	12.753,0	14.512,9	17.600,4	21.794,2	18.913,4	18.972,7	20.603,3	18.699,5	18.871,0
Estonya-Estonia	7.155,0	8.834,3	10.319,3	12.573,2	16.573,5	18.137,3	14.749,4	14.645,8	17.165,5	17.109,1	18.852,1
GKRY-GCASC(2)	18.226,7	21.360,4	22.742,0	24.305,5	28.039,2	31.685,4	28.657,3	27.501,4	28.857,7	26.130,9	24.866,8
İzlanda-Iceland	38.026,1	45.603,0	55.590,4	55.786,9	66.390,2	53.354,2	37.935,1	39.557,7	44.065,2	42.505,0	45.415,6
İsviçre-Switzerland	39.506,2	45.746,1	50.818,2	51.888,7	54.312,3	59.998,6	69.049,0	65.442,1	69.771,9	82.834,7	78.880,9
Malta-Malta	11.137,7	13.207,7	14.513,2	15.246,7	16.207,0	18.863,2	21.390,8	20.056,4	20.249,3	22.015,5	20.998,4
Norveç-Norway	42.206,9	49.176,5	56.537,8	65.646,2	72.784,9	83.335,7	94.815,8	78.231,4	85.764,7	98.664,4	99.170,2
Slovakya-Slovakia	4.557,6	6.168,8	7.867,0	8.918,5	10.375,4	13.937,6	17.552,8	16.168,0	16.120,6	17.831,9	17.007,8
Slovenya-Slovenia	11.627,4	14.630,9	16.965,4	17.908,2	19.458,9	23.585,2	27.266,6	24.273,8	23.007,19	24.534,0	22.100,1
III - Diğer Gelişmiş Ekonomiler											
Other Advanced Economies											
ABD-USA	38.123,2	39.597,4	41.845,6	44.224,1	46.358,4	47.963,6	48.307,8	46.906,9	48.294,2	49.796,9	51.703,9
İsrail-Israel	19.762,3	20.719,6	21.385,4	22.523,5	25.577,5	30.302,7	28.618,8	31.587,6	34.291,4	33.396,9	36.926,3
Japonya-Japan	33.717,9	36.444,2	35.780,6	34.076,7	34.038,3	37.865,1	39.312,2	42.916,7	46.175,4	46.531,1	38.467,8
Kanada-Canada	28.093,0	31.925,4	36.151,5	40.296,7	44.382,8	46.464,7	40.821,8	47.530,6	51.580,3	52.488,7	52.037,1
Avustralya-Australia	27.273,9	32.814,2	36.090,7	37.887,1	45.151,7	49.106,6	45.625,8	56.347,6	66.534,0	67.862,5	64.578,2
Yeni Zeland-New Zealand	15.503,7	20.224,4	24.584,2	27.118,3	25.918,6	31.329,1	31.119,8	27.470,5	32.459,1	36.687,1	38.254,6
IV - Yeni Sanayileşmiş Asya Ekonomileri											
Other Industrialized Asian Economies											
G. Kore-S. Korea	14.219,1	15.922,0	18.657,5	20.917,0	23.101,3	20.474,8	18.338,7	22.151,4	24.156,0	24.454,2	25.957,1
Hong Kong-Hong Kong	23.858,8	24.876,0	26.553,9	28.030,9	30.496,8	31.488,1	30.593,8	32.421,1	34.940,9	36.588,6	37.955,4
Singapur-Singapore	21.705,1	23.319,9	27.047,1	29.403,4	33.088,7	38.762,6	39.382,9	37.859,8	45.639,4	51.241,7	52.051,8

Tayvan-Taiwan Province of China	13.369,8	13.747,8	14.985,8	16.022,9	16.450,7	17.122,4	17.372,3	16.331,0	18.488,0	19.979,7	20.335,9
B - Yükselen ve Gelişmekte Olan Ekono- miler											
B - Emerging and Develo- ping Econo- mies											
I - AB Ülkele- ri(3)											
EU Countri- es(3)											
Bulgaristan-Bulgaria	2.654,2	3.261,9	3.753,3	4.329,2	5.520,4	6.855,0	6.432,5	6.374,1	7.311,8	7.048,6	7.328,5
Hırvatistan-Croatia	7.946,6	9.521,5	10.401,4	11.570,5	13.781,8	16.166,8	14.476,7	13.742,1	14.377,6	13.077,0	13.401,4
Letonya-Latvia	3.974,7	4.847,8	6.033,3	7.084,3	8.911,8	12.971,1	15.262,7	11.953,7	11.364,9	13.728,0	13.899,9
Litvanya-Lit- huania	1.861,3	2.353,4	6.594,3	7.644,3	8.909,6	11.647,9	14.139,7	11.094,7	11.127,4	14.148,4	14.009,0
Macaristan-Hungary	8.236,9	10.074,7	10.925,1	11.166,9	13.519,9	15.352,9	12.625,8	12.732,5	13.791,1	12.544,0	13.388,0
Polonya-Poland	5.182,9	5.672,9	6.625,2	7.962,9	8.954,3	11.155,8	13.890,2	11.313,7	12.308,9	13.383,6	12.709,3
Romanya-Romania	2.061,2	2.742,2	3.502,9	4.589,4	5.686,9	7.916,7	9.496,9	7.649,5	7.683,8	8.539,6	7.939,3
II - AB Adayı Ülkeler											
EU Accession Countries											
Makedonya-Macedonia	1.861,3	2.353,4	2.717,2	2.944,0	3.127,2	3.997,9	4.827,8	4.548,1	4.551,7	5.122,0	4.660,1
TÜRKİYE-TURKEY	3.522,8	4.531,1	5.790,6	7.044,1	7.650,7	9.216,5	10.272,5	8.529,8	10.015,3	10.477,0	10.526,8
TÜRKİYE-TURKEY(*)	4.559,0	5.764,0	7.088,0	7.586,0	9.240,0	10.438,0	8.559,0	10.022,0	10.466,0	10.497,0	10.804,0
III - Diğer Yükselen ve Gelişmekte Olan Ekono- miler											
Other Emer- ging and Developing Economies											
Arjantin-Ar- gentina	4.115,9	4.850,1	5.824,6	6.582,2	8.489,1	10.292,8	9.499,2	11.504,1	13.718,5	14.698,1	14.708,6

Brezilya-Brazil	3.058,3	3.628,7	4.763,9	5.814,5	7.214,4	8.633,2	8.382,1	10.961,3	12.536,3	11.281,5	11.172,5
Çin-China	1.277,2	1.496,0	1.749,3	2.124,9	2.652,4	3.424,4	3.826,0	4.437,0	5.428,8	6.193,8	6.958,7
Endonezya-Indonesia	1.091,2	1.177,5	1.290,8	1.622,6	1.897,9	2.209,9	2.298,8	2.984,9	3.508,2	3.590,7	3.509,8
Güney Afrika-South Africa	2.445,2	3.656,1	4.722,7	5.266,8	5.511,1	5.851,6	5.544,5	5.732,8	7.244,7	7.971,6	7.525,4
Hindistan-India	572,3	657,5	748,9	839,9	1.080,7	1.052,7	1.158,9	1.430,2	1.552,5	1.514,6	1.509,5
İran-Iran	2.041,7	2.465,2	2.924,6	3.428,5	4.312,1	4.857,1	4.926,5	5.637,9	7.200,4	5.237,2	4.768,9
Malezya-Malaysia	4.078,4	4.352,4	4.851,6	5.421,3	6.056,6	7.121,8	8.390,3	7.203,3	8.658,7	9.979,4	10.344,9
Meksika-Mexico	7.436,0	7.079,7	7.519,9	8.367,0	9.166,2	9.736,2	10.111,5	8.085,2	9.158,2	10.033,5	10.058,5
Pakistan-Pakistan	545,8	612,0	706,3	777,5	883,5	963,9	1.039,7	1.009,3	1.034,3	1.219,2	1.260,7
Rusya-Russia	2.376,9	2.967,5	4.096,9	5.310,9	6.912,9	9.101,6	11.630,6	8.567,9	10.671,2	13.335,2	14.302,1
S. Arabistan-S. Arabia	9.067,8	10.057,7	11.469,1	14.078,9	15.624,7	16.677,9	20.157,3	16.095,2	19.413,0	23.599,1	24.593,9
Tayland	1.999,3	2.228,3	2.479,0	2.707,5	3.172,3	3.756,9	4.110,0	3.943,1	4.740,3	5.114,7	5.390,4
Avro Bölgesi - Euro Area	26.991,6	30.736,5	31.737,6	33.479,3	38.371,3	41.949,5	38.127,1	37.179,9	40.161,2	37.251,8	38.739,7
AB-28 - EU 28	23.678,4	27.262,6	28.389,4	30.147,3	34.758,6	37.400,9	33.205,3	32.943,2	35.595,1	33.428,7	34.715,7

(*): Kalkınma Bakanlığı (Ministry of Development)

(1): 1998'e kadar 1 ECU karşılığı ABD doları, 1999'dan sonra Euro olarak ve AB 15 (ECU per US dollars through 1998, Euros per US dollars beginning 1999 and EU 15).

(2): GKRY (Güney Kıbrıs Rum Yönetimi), GCASC (Greek Cypriot Administration of Southern Cyprus)

(3): 1 Mayıs 2004'ten sonra üye olan yeni AB ülkeleri, GKRY hariç (New EU countries, excluding GCASC).

Kaynak-Source: IMF-World Economic Outlook, October 2014 Database

Yukarıdaki tabloda ülke gruplarına göre kişi başı gayri safi yurtiçi hasıla verilmiştir. En yüksek kişi başı gelire sahip ülke Lüksemburg'dur. Ülkenin en üst sırada yer almasında küçük bir ülke olması, nüfusunun azlığı faktörleri yanında Avrupa'da önemli finans merkezlerinden birisi olması, bankacılık, sigortacılık faaliyetlerinin çeşitliliği ve bunların yüksek getirisi.

Gelişmekte olan ülkelerin ortalaması 10.000 doların altındadır. Bu rakamın üzerine çıkan ülkelerde bulunmaktadır. Ancak son yıllarda en çok dikkat çeken, eskiden gelişmekte olan ülkeler sınıfında yer alan şu anda Yeni Sanayileşen Asya Ekonomileri adını alan; G. Kore, Hong-Kong, Singapur, Tayvan'dır. Bu ülkelerde son yıllarda çok hızlı değişim, dönüşüm yaşanmış ve günümüzün tartışması olan orta gelir tuzağını aşarak bir üst kategoriye yani yüksek gelirli ülkeler grubuna yükselmişlerdir. AB ülkelerinin gelir ortalaması 33 bin dolar civarındadır bu rakam gelişmekte olan ülkeler ortalamasının üç katından fazladır.

2.1.3- İşsizlik

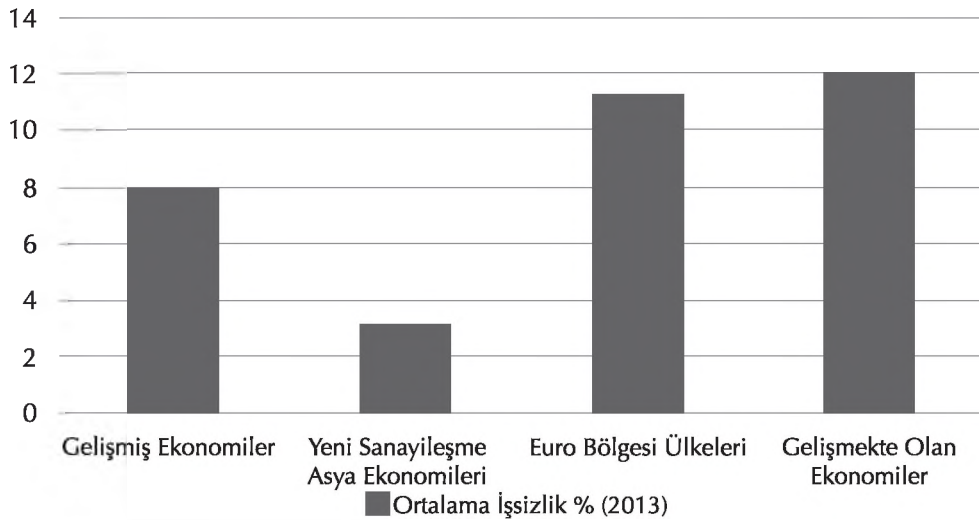
İşsizlik de az gelişmiş ülkelerin temel özelliklerinden birisidir. Bu ülkelerde hızlı nüfus artışına paralel olarak iş olanaklarının, iş sahalarının arttırılamaması işsizliğin dünya ortalamasının çok üzerinde

olmasına yol açmaktadır. Ayrıca kayıt sisteminin yetersiz olması nedeniyle ülkede ki gerçek işsizlik oranlarına da ulaşamamakta ve işsizlik oranları olduğundan düşük gözükmektedir.

ILO (Uluslararası Çalışma Örgütü) Genel Direktörü Juan Somavia'nın 1999 yılında ILO gündemine getirdiği ve Türkiye'deki işverenler tarafından "düzgün iş", hükümet tarafından "saygın iş" şeklinde ifade edilen "decent work" ("insan onuruna yakışır iş") kavramı, işçilerin kendileri ve aileleri için kabul edilebilir bir geçim düzeyine kavuşmalarını da kapsayacak şekilde "kadın ve erkek için özgürlüğün, eşitliğin güvenliğin ve insana değer veren koşulların sağlandığı bir ortamda saygın ve üretken iş olanakları" şeklinde tanımlanmaktadır. Gelişmiş ülkelerde istihdam edilenlerin büyük bir kısmı bu işlerde çalışırken, az gelişmiş ülkelerdeki işçilerin büyük bir çoğunluğu ise "insan onuruna yakışır iş" kapsamı dışında kalan yerlerde "korunaksız istihdam" şeklinde çalışmaktadırlar. "Korunaksız istihdam", tehlikeli çalışma koşullarında ve genelde herhangi bir sosyal güvenlik ve sağlık sigortasının bulunmadığı, her an işten atılma endişesinin taşındığı, çok düşük ücretlerle çalışan işçiler için kullanılan bir kavramdır. Korunaksız istihdam edilenlerin büyük bir kısmı kayıt dışı sektörlerde çalışanlardan oluşmaktadır.⁵

Korunaksız istihdam aynı zamanda ülkelerin aktüeryal dengelerine olumsuz etki etmekte ve ülkeler için uzun vadede büyüme-kalkınma bağlamında engel olarak ortaya çıkabilmektedir. Ancak bu ülkelerde bulunan yüksek işsizlik oranları insanları bu sektörlerde çalışmaya mecbur bırakmaktadır. Ayrıca devletin sosyal yardımları ve sosyal güvenlik sisteminin yetersiz olması bu sektörün hızla büyümesine neden olmaktadır. IMF'nin hazırlamış olduğu rapordan derlenen ortalama işsizlik oranları ülke grupları itibarıyla aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Şekil 1: İşsizlik Oranları (Kaynak: IMF World Economic Outlook Database October 2014)

Ortalama işsizlik oranlarına bakıldığında en başarılı olan ülkeler Güneydoğu Asya ülkeleridir. Gelişmekte olan ülkelerde işsizlik oranları halen yüksektir. Bu oranın yüksek olmasında Çin, Hindistan gibi çok nüfuslu ülkelerin etkisi yüksektir. Nüfuslarının çok kalabalık olmasının yanında yeterli is-

⁵ Muhteşem Kaynak, Kalkınma İktisadı, Gazi Kitabevi, Ankara 2009, s.16

istihdam olanakları sağlanamadığı ve kayıt dışı istihdamın yüksek olması da bu oranların düşmesini engellemektedir. Özellikle 2008 yılında yaşanan krizden sonra gelişmekte olan ülkelerde yüksek büyüme oranlarının yakalanması da istihdam artışına olumlu katkı yapmıştır. 2008 yılında yaşanan krizden sonra gelişmiş ülkelerde işsizlik hızla artmaya başlamıştır. 2008 yılına kadar sağlam temelli ve sürdürülebilir ekonomi politikalarıyla öne çıkan AB ülkelerini de kriz önemli ölçüde etkilemiş ve işsizlik oranlarının hızla artmasına sebep olmuştur. Yunanistan, İspanya, Portekiz, gibi ülkelerde kriz etkisini daha fazla göstermiş Portekiz %16, Yunanistan ve İspanya ise yaklaşık %27 işsizlik oranı ile karşı karşıya kalmıştır. Bu ülkeler dışında birliğin işsizlik ortalaması alınırsa doğal işsizlik oranlarına yakın olduğunu söyleyebiliriz.

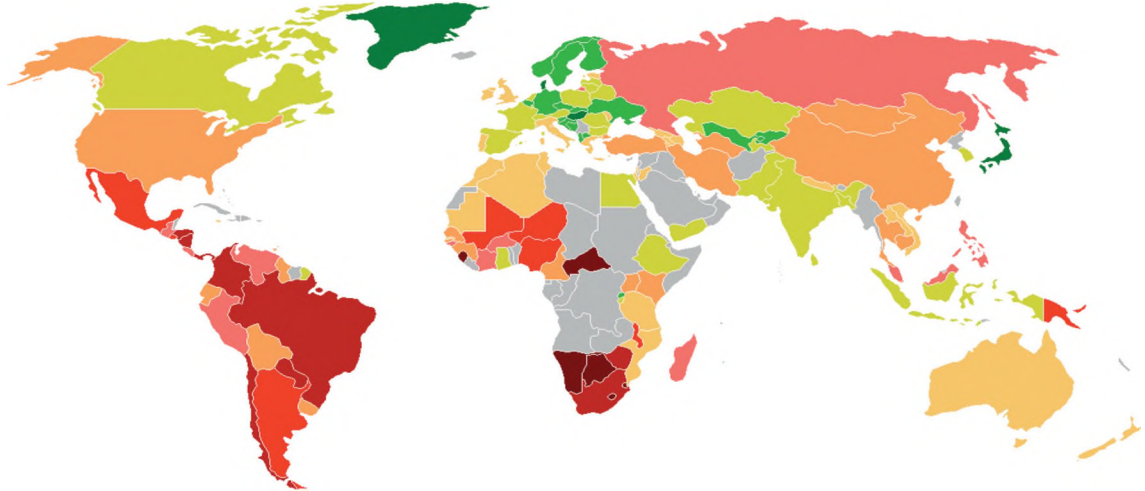
İstihdamın yanında dünyada önemle üzerinde durulan bir kavramda işgücü verimliliğidir. Dünya da ki işgücü verimliliği sıralamasına göre; en yüksek verimliliğe sahip ülkeler gelişmiş ülkelerdir. Kişi başı milli gelir rakamlarının en yüksek olduğu Lüksemburg işgücü verimliliğinde de en üst sırada yer almaktadır. Verimlilik sıralaması gelişmiş ülkelere az gelişmiş ülkelere doğru olmuştur. Buradan hareketle gelişmişliğin bir yönünün de istihdam da ki işgücünün verimliliği ile yakından ilişkili olduğunu söyleyebiliriz. Bu sıralamada yine dikkat çeken Tayvan, Hong Kong gibi yeni gelişmiş ülkeler kategorisine giren ülkelerdeki işgücü verimliliğinin sürekli olarak yükselmesidir.

Gelişmekte olan ülkelerde işsizliğin diğer bir yönü de eğitilmiş, kalifiye, vasıflı olarak da adlandırılan nitelikli işgücü talep ve arzı bakımından yaşanan problemdir. Nitelikli işgücüne olan talep artmasına rağmen bunu karşılayabilecek işgücü arzından yoksundurlar. Çünkü başta beslenme olmak üzere temel eğitim, sağlık hizmetleri(koruyucu ve tedavi edici) yetersiz olan bir ülkede vasıflı işgücünün artırılması kolay gerçekleşmeyebilir.

2.1.4- Gelir Dağılımı

Gelir dağılımı bir ülkede elde edilen gelirin bireyler veya sektörler arasında hangi miktarlarda paylaşıldığını göstermektedir. Az gelişmiş ülkelerde gelir seviyesinin düşük olmasının yanında gelirin paylaşımı da adaletsizdir. Ülkede elde edilen hasılanın büyük bir bölümünü belli kesimler veya küçük gruplar elinde bulundurmaktadır. Ülkede gelirin artışı toplumun tüm kesimlerine yansımamaktadır. Gelir dağılımını grafiksel olarak gösteren Lorenz Eğrisinden hesaplanan ve gelir dağılımında ki adaleti ölçen Gini Katsayısı ülkelere göre aşağıdaki dünya haritası üzerinde gösterilmiştir. 0 ile 1 arasında değer alan bu katsayı 0'a yaklaştıkça gelir dağılımında adalet artmaktadır. 1'e yaklaştıkça adaletsizlik artmaktadır.

Şekil 2: Dünya’da Gini Katsayısı (Kaynak:<http://www.opednews.com/articles/1/Will-the-Growing-Unemploym-byJohnLittle091127-348.html>)

Color	Gini coefficient				
	< 0,25		0,35 - 0,39		0,55 - 0,59
	0,25 - 0,29		0,40 - 0,44		> 0,60
	0,30 - 0,34		0,45 - 0,49		NA
			0,50 - 0,54		

Gelir dağılımının en adil olduğu ülkeler İskandinavya ülkeleridir. En adaletsiz olduğu ülkeler ise Afrika ülkeleridir. Az gelişmiş ülkelerde gelir dağılımındaki dengesizlik, özel tüketimin bileşimine de yansır. Toplam özel tüketim içinde özellikle gıda maddelerinin sahip olduğu büyükçe pay, az gelişmişliğin önemli bir göstergesidir. Bu pay, az gelişmiş ülkeler arasında da önemli farklılıklar gösterebilir. Sanayileşmenin başlarında bulunan az gelişmiş ülkelerde, gıda maddelerine yapılan toplam harcama daha düşük görülebilir. Bunun nedeni, gıda maddeleri fiyatlarının, öbür mallara kıyasla daha düşük olmasıdır.

Az gelişmiş ülkelerde nüfusun büyük çoğunluğu düşük gelir elde etmektedir. Düşük gelir gruplarında ise gelirin büyük bir kısmı gıda maddelerine harcanmaktadır. Bu nedenle, temelini tarımsal ürünlerin oluşturduğu gıda maddelerinin fiyatlarında başlayan artışlar toplumu geniş ölçüde etkilemekte ve çeşitli gelir grupları arasında bir bölüşüm çekişmesini hemen başlatabilecek bir potansiyel oluşturmaktadır.⁶

Ülkelerin Gini katsayıları aynı, ama büyük zenginlik farkı olabilir. İnsanlar yoksul ülkede, temel ihtiyaçlarını bile karşılayamıyor ve eşitsizlik mevcut iken zengin bir ülkede eşit(hepsi için geçerli) olabilir.⁷ Buna göre tabloda görüldüğü üzere Türkiye ile ABD’nin Gini Katsayıları birbirine yakındır. Ancak ABD’nin nüfus, GSYİH, kişi başı milli gelir, yaşam standardı ile Türkiye’nin aynı olduğunu söylemek güçtür. Bu sebeple Gini Katsayısının ayırım ve karşılaştırma yapılabilecek net bir ölçüt olmadığı sonucuna varılabilir.

⁶ Gülay Hız, Gelişmekte Olan Ülkelerde Gösterişçi Tüketim: Türkiye Örneği İle İlgili Bir Araştırma, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (doktora tezi), Muğla 2009, s.79

⁷ <http://www.charlesayoub.com/life-style/index.php/more/1/3639>, Erişim Tarihi: 03.03.2015

2.1.4.1- Gelir Dağılımında Eşitsizliğin Kaynakları⁸

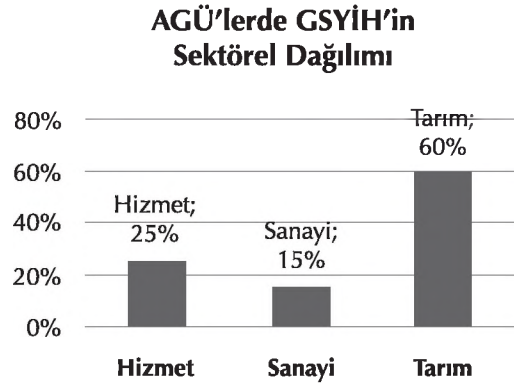
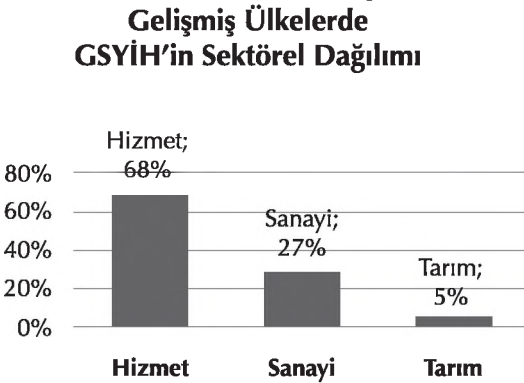
- 1- Sermaye ve toprak gibi üretim faktörlerinin dağılımındaki eşitsizlik
- 2- Eğitimin dağılımında eşitsizlik
- 3- Düşük gelir gruplarının daha yüksek nüfus artış oranına sahip olması
- 4- Makroekonomik dengesizlikler
- 5- Politik faktörler

2.1.5- Ekonomik Sektörler

Ekonomik sektörleri, tarım-sanayi-hizmetler grubu olarak ayırma tabi tutarsak az gelişmiş ülkelerde tarımın hakim sektör olduğunu söyleyebiliriz. Nüfusun büyük çoğunluğu geçimini tarımdan sağlamakta ve bu sektörde istihdam edilmektedir. Geleneksel sistemlerle üretim yapan tarım sektöründe işgücü verimliliği son derece düşüktür. Tarım sektörü hakim olduğu ve aile işçiliği yaygın olduğu için gizli işsizlik olgusu bu kesimde ortaya çıkmaktadır. Tarım sektörünün geçimlik düzeyde ve ihtiyaçları karşılamaya yönelik yapılması, pazar için üretim yapılmaması bu sektörde kayıt dışılığı arttırmakta ve verimi azaltmaktadır. İhraç edilen ürünlerin büyük bir bölümü tarımsal hammadde ve madenlerdir.

Sanayi kesimi ve üretimi yok denecek kadar azdır. Temel ihtiyaç maddelerini üreten geleneksel sanayi sektörü vardır. Teknolojik gelişmeden yoksun olan bu ülkelerde üretimde kol gücüne dayalı olmaktadır. Seri üretime geçebilen çok az iş yeri vardır.

Aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi gelişmiş ülkelerde tam zıttı bir eğilim hakim olmuştur. Gelişmiş ülkeler artık sanayiden ziyade hizmet sektörüne yönelmişlerdir. Bu durum ülkede sanayi kesiminin azalmasından ziyade kol gücü yerine daha modern ve ileri teknoloji makine-teçhizatla üretim yapıldığının göstergesidir diyebiliriz. Bu durumda zaten sanayileşmeyi gerçekleştirememiş ve olağan sanayisi tarımsal hammaddelerin kol gücüyle basit işlenmesine dayanan gelişmemiş ülkelerin, sektörde rekabet bir tarafa kendi ihtiyaçlarını karşılayamadığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Şekil 3: GSYİH'nin Sektörel Dağılımı

Tablolarda verilen değerler yaklaşık ve ortalama değerlerdir.

⁸ Hülya Kirmanoğlu, Kamu Ekonomisi Analizi, Beta Yayınevi, İstanbul 2007, s.204-205

2.1.6- Dış Ticaret

İhracatları genellikle çok az sayıda mallardan oluşur ve bu mallar ya yabancılar tarafından üretilmekte ya da kontrol edilmektedir. Kamu gelirleri, büyük ölçüde ihracata dayanır ve ihracat mallarının fiyatları yıldan yıla büyük dalgalanmalar gösterir. İlkel sanayi yapıları nedeniyle imalat ürünlerinin çoğunluğu ithal edilir. İthal mallarına olan talep gelirden daha büyük bir hızla arttığından, ekonomik gelişmede sağlanan ilerleme ödemeler dengesi sorunları yaratır.⁹

Dış ticaret çoğu az gelişmiş ülkede milli gelirin oldukça küçük bir bölümünü oluşturmaktadır. Bugün birçok az gelişmiş ülkede dış ticaret modeli, hala eskinin kolonyal ilişkilerinin devamı halindedir. Eskiden kolonilerin merkezdeki ülkelere birincil mal ve hammaddeleri ihraç edip, oralardan nihai sanayi mallarını ithal etmesi gibi; bugün de az gelişmiş ülkeler esas olarak birincil malların net ihracatçıları ve sanayi mallarının net ithalatçılarıdır. Az gelişmiş ülkelerin ihracatları çeşitlilik göstermez, yani birkaç tür malda yoğunlaşır.¹⁰ Bu mallara örnek tarımsal hammaddeler, petrol, doğal gaz, maden ürünleridir. Dış ticaret hadleri uzun dönemde tarımsal mallar ihraç edip, sanayi malları ithal eden bu ülkelerin aleyhine dönmektedir. Yapısalcı görüşünde önemle üzerinde durduğu bu husus ikinci bölümde daha detaylı olarak ele alınmıştır.

2.1.7- Eğitim-Sağlık

Bu ülkelerde okuryazarlık oranları gelişmiş ülkelere göre çok düşüktür. Eğitim altyapısı yetersizdir. Ülkede verilen eğitim genelde ezber sistemine dayanmakta, analitik düşünceye yönelik olmamaktadır. Bazı ülkelerde temel eğitim zorunlu hale getirilerek okuryazar ve eğitilmiş insan sayısı artırılmaya çalışılmaktadır. İlgili ülkelerde yükseköğrenim gören kişi sayısı da oldukça azdır. Oysa gelişmiş ülkelerde yükseköğrenimin yanı sıra master ve doktora yapanların sayısı oldukça yüksektir. Gelir yetersizliği nedeniyle, eğitim çağındaki çocukların iş yaşamına girmesi, az gelişmiş ülkelerin bir başka sosyal özelliğidir. Gerek kırsal kesimde, gerekse kent kesiminde çocuk, ailenin yetersiz gelirene katkıda bulunmak zorunda bırakılmaktadır. Çalışma yaşamını düzenleyen yasaların yetersiz olması ve olumsuz ekonomik koşullar, az gelişmiş ülke çocuklarını eğitim ve sağlıklı gelişme açısından da etkilemektedir.

Sağlık alanında ise maddi olanaksızlıklar ve yetişmiş personel yetersizliği başlıca problemlerdir. Bu ülkelerde doğurganlık ve bebek ölüm oranları yüksektir. Bazı ülkelerde temel sağlık hizmetleri dahi yeterli olarak verilememektedir. Az gelişmiş ülkelerde sağlık sistemi sorunlarından biri de doktor başına düşen nüfus sayısının fazlalığıdır. Sağlığı koruma ve tedavi bakımından uluslararası bir karşılaştırma için doktor başına düşen nüfus sayısı önemli ve objektif bir ölçüdür. Bu ölçüye göre doktor başına düşen nüfusun az olduğu ülkeler gelişmiş, çok olduğu ülkeler ise az gelişmiş ülkelerdir. Örneğin, İsviçre’de doktor başına 311, ABD’de 416 nüfus düşerken, Bangladeş’te 5.264 ve Etiyopya’da 79.310 kişiye bir doktor düşmektedir. Hastanelerin yatak sayısı da ölçüt olarak kullanılmaktadır.

⁹ Abuzer Pınar, Maliye Politikası Teori ve Uygulama, Turhan Kitabevi, Ankara 2012, s.161

¹⁰ Kaynak, a.g.e., s.23

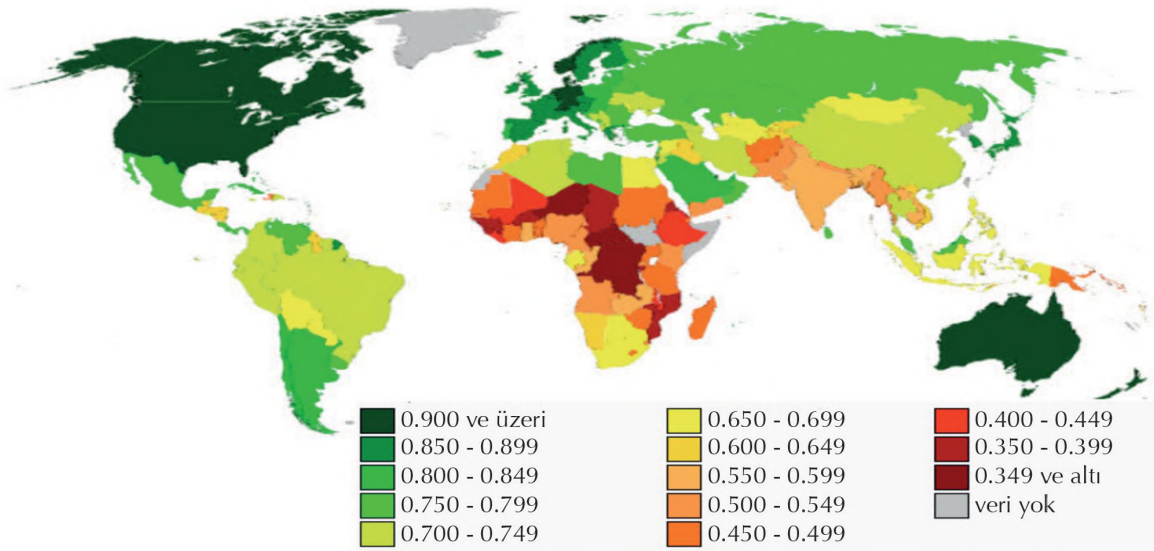
2.1.8- Bir Refah Ölçütü Olarak İnsani Gelişmişlik Endeksi¹¹

İnsani Gelişme Göstergesi (Human Development Index), dünyadaki ülkeler için yaşam uzunluğu, okuryazar oranı, eğitim ve yaşam düzeyi doğrultusunda hazırlanan bir ölçümdür. İnsanların düzgün yaşaması, özellikle çocuk hakları için bir ölçüt teşkil eder. Bu araştırma sonucunda bir ülkenin gelişmiş, gelişmekte olan ya da gelişmemiş bir ülke olduğu; bunun yanı sıra ekonomisindeki etkinin yaşam niteliğini hangi düzeyde etkilediğini gösterir. Dağılım ilk olarak 1990 yılında Pakistanlı ekonomist Mahbub ul Haq tarafından geliştirilmiştir. 1993 yılından bu yana Birleşmiş Milletler Gelişme Programı tarafından Yıllık Gelişme Raporu'nda sunulur.

İnsani Gelişme Göstergesi ülkelerde başlıca üç gelişimi göz önünde tutar:

- Uzun ve sağlıklı bir yaşam; ölçümü ortalama yaşam süresi ile yapılır.
- Bilgi ölçümü okuryazar oranı (2/3'ü) ve ilkökul, lise ve üniversite kayıtları yüzdesi (1/3'ü) ile yapılır.
- Ölçümlü yaşam düzeyi, ölçümü kişi başına düşen gelir ve alım gücünün Amerikan Doları üzerinden hesaplanmasıyla yapılır. Bu endekse göre ülkelerin insani gelişmesi aşağıdaki gibi gösterilmiştir.

Şekil 4: Dünya İnsani Gelişmişlik Endeksi (Kaynak: Birleşmiş Milletler İnsani Gelişim Raporu¹²)

Tabloda koyu yeşil renkler insani gelişme endeksinin en yüksek olduğu ülkeleri göstermektedir. Buna göre Kuzey Amerika Kıtası, Yeni Zelanda, Avustralya, Japonya ve İskandinavya ülkeleri dünyanın en refah bölgeleri olarak gösterilmiştir. Orta Asya ve Latin Amerika ülkelerinde bu endeksin çok kötü olmamakla birlikte iyi olduğunu da söyleyemeyiz. Ancak Afrika Kıtası için bu endeksin hesaplanama-

¹¹ Birleşmiş Milletler İnsani Gelişim Raporu, <http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr14-report-en-1.pdf>, Erişim Tarihi: 20.03.2015.

¹² <http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr14-report-en-1.pdf> adresinden 2014 ve diğer yıllara ait raporlar görüntülenebilir.

dığı ülkeler bile bulunmaktadır. Endeksin en düşük puanını alan ülkeler bu kıtada yoğunlaşmıştır. Bu kıtada ki ülkelerde ciddi yoksulluk problemleri baş göstermektedir. Gıda, temiz su, barınma, sağlık malzemeleri gibi temel yaşam maddelerine bile erişimin güç olduğu ülkeler bulunmaktadır.

2.2- Az Gelişmişliğin Nedenleri

Az gelişmişliğin nedenlerini açıklamaya çalışan birçok teori geliştirilmiştir. Bunlar içerisinde gerçeğe en yakın ve basit bir şekilde az gelişmişliği açıklayan, “fakir ülkeler, fakir oldukları için fakirdir”, yaklaşımından hareketle ortaya atılan Az Gelişmişliğin Kısır Döngüsü Kuramına değineceğiz. Bu kuram aslında tüm faktörleri ele almasa da az gelişmişlikte en önemli faktör olan gelir düşüklüğünden yola çıkarak söz konusu ülkelerin neden gelişemediklerini açıklamaya çalışması bakımından önemlidir.

2.2.1- Ragnar Nurkse’nin Az Gelişmişliğin Kısır Döngüsü Kuramı

1907 Estonya doğumlu iktisat profesörü R. Nurkse tarafından geliştirilen bu kurama göre; bir ekonominin geri kalmışlığını onun düşük gelir, düşük tasarruf, düşük yatırım ve tekrar düşük gelir seviyesine bağlayarak bu ülkenin bir kısır döngü içinde denge oluşturduğunu ileri sürmektedir. Ona göre bir ülke yoksul olduğu için yoksuldur.¹³

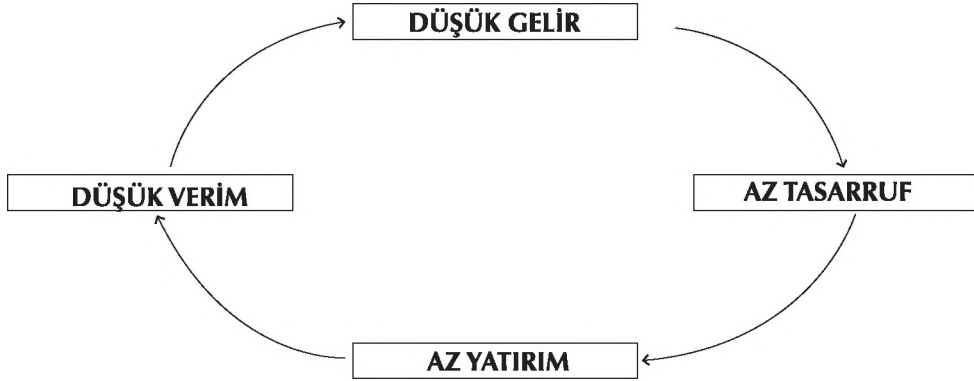
Bu yaklaşımda yoksulluk kendini devamlı olarak yineleyen, ancak her defasında yine başlangıç noktasına dönen hareketlerin sonucu olarak verilir. Her başlangıcın gelişmeyi önleyici faktörler nedeniyle dairesel bir yol izleyip tekrar aynı noktaya gelmesi, yoksulluktan kurtulma sürecinin önünü devamlı tıkamaktadır.

Bu teoriyi savunanlara göre yoksulluk başlıca üç kısır çember yaratır.¹⁴ Birinci kısır çember tasarruf-yatırım ilişkisine aittir. Gelir seviyesinin düşük olması tasarrufun az olmasına, tasarrufun azlığı da yatırımların az olmasına yol açar. Az yatırım ise gelir artışının az olması demektir. İkinci kısır çember talep-yatırım ilişkisine aittir. Yoksul ülkelerde gelir seviyesinin düşük olması, toplam talebin hem miktar hem de çeşit olarak çok sınırlı olmasını gerektirir. Böylece bir ekonomide müteşebbisleri yatırıma yöneltecek, teşvik edecek herhangi bir etken yoktur. Dolayısıyla yetersiz talep az yatırıma yol açacak ve ekonomide gelir artışı az olacaktır. Üçüncü kısır çember gelir-verimsizlik ilişkisine aittir. Gelir seviyesi düşük olan ekonomilerde insanlar gerektiği gibi beslenemezler. İyi beslenmeyen insanların çalışma verimi ise düşük olur. Bunun sonucunda üretim yeterli oranda artmaz ve ülke yine düşük gelir seviyesinde kalır.

¹³ Ragnar Nurkse, Growth In Underdeveloped Country: Some International Aspect Of The Problem Of Economic Development, The American Economic Review, Vol:42, No:2, May 1952, pp:571–583

¹⁴ V. Fuat Savaş, Kalkınma Ekonomisi, Met’er Matbaası, İstanbul 1979, s. 79

Şekil 5: Az Gelişmişliğin Kısır Döngüsü

Buna göre yoksulluğun kısır çemberi teorisi tasarrufu gelirin, geliri de yatırımın bir fonksiyonu olarak ele almaktadır. Böyle bir varsayım doğru sayılırsa yabancı sermaye, dış borçlanma ve dış yardımlar, yoksulluğun kısır çemberini kırmak için gerekli olacaktır. Çünkü bu dış kaynaklar, tasarruf ve talep yetersizliğini yok ederek ekonomide yatırım ve gelir artışına imkân yaratacaktır.¹⁵

3- LATİN AMERİKA YAPISALCILARI

“Yapısalcılık” teriminin iç ve dış ekonomilerde çok çeşitli kullanım alanları vardır. Yurtiçi ekonomilerde, “yapısalcı ekonomi” terimi ile açık bir şekilde ifade edilen bir düşünce okulu vardır. 1950’lerde Latin Amerika ECLA¹⁶ okulunun çalışmalarında ortaya çıkmış ve az gelişmiş ülkelerdeki enflasyonun kaynağı ile ilgili tartışmalar (çalışmalar) yapmışlardır. Latin Amerika yapısalcı kanadının öncüsü 1935-1943 yılları arası Arjantin Merkez Bankasının da başkanlığını yapmış olan Raul Prebisch’dir. Bunun yanında, C. Furtado, A.O. Hirschman, A. Lewis, P.N. Rosenstein-Rodan, H.W.Singer gibi iktisatçılar da bu yaklaşımı benimsemişlerdir.

Yapısalcılık, diğer bir ifadeyle Latin Amerika İktisat Okulu, yirminci yüzyılın ortalarında Birleşmiş Milletler Latin Amerika Ekonomi Komisyonu (İngilizce’de ECLA, 1984’de Karayip’in de eklenmesiyle ECLAC; İspanyolca ve Portekizcede CEPAL) isimli kuruluşla ortaya çıkmıştır. Kuruluşun lideri ve yaklaşımın öncüsü olarak kabul edilen Arjantinli iktisatçı Raul Prebisch’in, yaşadığı dönemin popüler söylemlerine göre farklı yorumlarda bulunması ve çözüm önerileri getirmesi, kendisi ve ekibini özgün kılan bir özellik olmuştur. ECLA düşüncesinin önemi hem Latin Amerika’nın kalkınma çalışmaları bağlamında hem de daha geniş bir etkiye sahip kuramsal katkı bağlamında küçümsenemez.¹⁷

Yapısalcı görüşün önde gelen kuramcılarından biri Raul Prebisch’dir. Prebisch ve onu izleyenlere göre kalkınma sermaye birikiminin sonucudur ve ülkelerin kalkınma düzeylerinde ki farklılıkların temelinde, her ülkenin uluslararası ticarete farklı düzeylerde uzmanlaşmış olması yatmaktadır. Başka bir ifade ile gelişmişliği ve az gelişmişliği ya da kalkınmışlığı ve kalkınmamışlığı uluslararası ticaret

¹⁵ Savaş, a.g.e. s.80

¹⁶ Economic Commission for Latin American, Latin Amerika Ekonomi Komisyonu

¹⁷ Cihan Yüksel, Azgelişmişlik Ve Kalkınma Tartışmalarında Neoyapısalcı Yaklaşım, Avrasya Sosyal İlimler Forumu, Bakü 2012, s.175

üretmektedir. Dolayısıyla, bu görüşe göre Latin Amerika ülkeleri, esas olarak hammadde ihracatına yönelik dışa dönük yapılarını değiştirmedikleri sürece, kalkınma sorunlarını çözmeleri olanaksız görünmektedir.¹⁸

1947-1969 yılları arasında Birleşmiş Milletler’de kalkınma iktisatçısı olarak çalışan Hans Wolfgang Singer, Prebisch’le yaklaşık aynı zamanlarda ve ondan bağımsız olarak serbest ticaretin ham madde ve tarımsal ürün ihracatçısı olan ülkelerin yapısal olarak aleyhine işlediğini ve sanayi malları ihraç eden gelişmiş ülkelerin bu sistemden artan oranda fayda sağlayacaklarını öne sürer.¹⁹ Singer’e göre, çevre ve merkez ülkelerde talebin fiyat esnekliği farklıdır. Hammadde fiyatlarının artması ile merkez ülkelerde daha az hammadde gereksinimi olan tekniklere ve/veya doğal hammaddelerle ikame edilebilecek sentetik malların üretimine yatırımlar yapılarak hammadde talebinin düşmesi eğilimi belirginleşir. Üstelik merkez ülkelerin özellikle tarımsal üretime ilişkin izlediği korumacı politikalar, tarım ürünlerin ithalini kısıtladığından hammaddeye ve tarımsal ürünlere olan talep uzun vadede düşme eğilimi gösterirken, çevre ülkelerde ithal sanayi mallarına olan talep, fiyatların artması ile orantılı olarak azalmaz. Üstelik çevre ülkeler mallarının dünya fiyatlarını belirlemede merkez ülkelerin altın veya sanayi mallarının fiyatlarını belirlemede olduğu kadar etkin değildirler.²⁰ Yapmış oldukları çalışmaların birbirinden bağımsız olmasına rağmen ulaştıkları sonuçlar benzer olduğu için bu çalışmalar literatürde “Singer-Prebisch” tezi olarak bilinmektedir. Bu tez dış ticaretin gelişmekte olan ve tarımsal ürün ihraç eden ülkelerin aleyhine işlediğini açıklamaktadır.

Yapısalcı görüşün bir diğer temsilcisi Albert Otto Hirschman aslında yapısalcılığın ortaya çıkışını kendi kitabında şu şekilde aktarmaktadır:

Kalkınmada birden fazla yol olabilir; sanayileşme yoluna giren ülkelerin bu amaçla kendi politikalarını, sıralamalarını ve ideolojilerini oluşturmaları muhtemeldir. Bunu izleyen gözlemler az gelişmiş bölgelerdeki sanayileşmenin yeni yaklaşımlar gerektirdiği inancını güçlendirdi. Örneğin; modern sermaye yoğun sanayi, tarım alanında ki “sınırsız emek arzını” emme bakımından daha önce yaşanan sanayileşme deneyimlerindeki kadar etkili olmuyordu. Sanayileşmede ilerlemeye genellikle ısrarlı enflasyon ve dış ödemeler dengesi baskıları eşlik ediyordu ki bu durum iktisatçıları geleneksel reçetelerin yeterliliğini sorgulamaya itmiş, Latin Amerika’da enflasyon üzerine “sosyolojik” ve “yapısal” tezler üretilmesine yol açmıştı.²¹ Aslında Hirschman burada yapısalcılığı kısaca özetlemiştir.

İktisadi kalkınma alanında önde gelen iktisatçılar, özellikle bu dönem boyunca gelişmekte olan ülkelerin kalkınma yolundaki engellerini aşabilmeleri için iki noktanın önemine özellikle vurgu yaptılar. Bunlardan ilki, devletin iktisadi hayattaki aktif ve inisiyatif alan konumu, diğeri ise yeni bir düzenlemeye gidilmediği takdirde uluslararası ekonomik ortamın bu ülkelerin kalkınmasına müsait bir yapı arz etmediği tespitiydi. Özellikle 1950 ve 1960’lardaki kalkınma iktisadi teorisinde yer bulan bu

¹⁸ Ergül Han ve Eyten Ayşen Kaya, İktisadi Kalkınma ve Büyüme, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir 2009, s.31

¹⁹ Hans Wolfgang Singer, The Distribution Of Gains Between Investing And Borrowing Countries, American Economic Review: Papers and Proceeding, Vol. 40, No. 2, 1950, s. 473-485 Aktaran: Aylin Topal, Ulusal Kalkınmacılıktan Küresel Neoliberalizme Anti-Emperyalizm: Latin Amerika Deneyimi, İstanbul Üniversitesi SBF Dergisi, Sayı 41, 2009, s. 114-138

²⁰ Love Joseph, Economic Ideas and Ideologies in Latin America since 1930, The Cambridge History of Latin America, Vol. 6, Part 1, Leslie Bethell, der. içinde, Cambridge, Cambridge University Press s. 411-412 Aktaran: Topal, a.g.e. s. 117

²¹ Albert O. Hirschman, The Rise And Decline Of Development Economics, Cambridge, Cambridge University Press, 1981 Aktaran: Fikret Şenses, Kalkınma İktisadi Yükselişi ve Gerilemesi, İletişim Yayınevi, İstanbul 2010, s. 1-24

görüşler, genel olarak “yapısalcı” yaklaşım olarak değerlendirildi. Yapısalcıların temel çıkış noktası, yaygın piyasa başarısızlıklarının az gelişmiş ekonomilerin karakteristik bir özelliği olduğu yolundaki tespitlerine dayanmaktadır.²²

Bu görüşe göre ticaret hadlerinin sürekli hammadde ihraç eden ülkeler aleyhine gelişmesi, sadece az gelişmişlik ve gelişmişlik ayrımını sürdürmekle kalmamakta aynı zamanda, onu derinleştirmektedir. Yapısalcı tezler ithalatın yerli üretimle ikame eden bir sanayileşmeyi, devlet müdahalesini, planlamayı ve bölgesel bütünleşmeyi öngörmektedir.²³

3.1- Yapısalcılığın Ortaya Çıkışı

Gelişme iktisadı ile ilgili çalışmalar ilk başladığı zaman bu konuyla ilgilenen iktisatçıların hemen hemen tümü gelişmiş ülkelerde yetiştiği için az gelişmiş ülke koşulları hakkında yeterli bilgiye sahip değildiler ve bazı sihirli reçeteler ve çok az müdahale ile gelişme sürecinin başlayabileceği kanısı yaygındı. Daha sonra az gelişmiş ülkelerin yapıları hakkında bilgi artıkça, bu ülkelerde uygulanan politikaların sonuçları ve gelişme çabalarının yarattığı sorunlar ortaya çıktıkça, iktisadi gelişmenin ilk müdahalenin sağlandığı ivme ile başlayıp kendiliğinden oluşan doğal bir süreç olmadığı ve gelişme için piyasaya geniş kapsamlı müdahalenin zorunlu olduğu kanısı, az gelişmiş ve gelişen ülke iktisatçılarının, gelişme iktisadı ile ilgili yayınlarda ve tartışmalarda, ağırlığının artması da bunda rol oynamıştır.²⁴ Laissez-faire sisteminin etkinliğinde ısrar eden bazı iktisatçılar, ekonomiye müdahalenin olumsuz sonuçları hakkında kanıları kesin olduğu için, gelişme engelleri ortadan kaldırılmanın mümkün olamayacağı ve az gelişmişliğin devam edeceği sonucuna varmışlardır.²⁵

Yapısalcı yaklaşım kalkınmakta olan ülkelerde piyasa mekanizmasının başarısızlığını ve bunun yerini tutacak hükümet müdahalesine olan ihtiyacı ön plana çıkarmışlardır. Piyasanın yeterliliğine duyulan güvensizlik, Yapısalcı yaklaşımın temelini oluşturur. Yapısalcı ekole mensup ekonomistler üstü kapalı biçimde devletin ekonomiyi yönetme konusunda sınırsız bir yeteneğe sahip olduğunu düşünmüşlerdir. Bu nedenle kalkınmanın temel dinamiği olarak, ulusal gelirin müteşebbis sınıfa geçişini sağlayabilecek merkezîyetçi, güçlü, otoriter, modernleştirici ve akılcı bir devletin varlığını gerekli olduğunu düşünmüşlerdir.²⁶

Yaklaşımına göre; az gelişmiş ülkelerde ki enflasyon, esas olarak yapısal uyumsuzluklardan, ekonomik yapıdaki tıkanıklıklardan ya da ekonomik ve mali yapının yeterli esnekliği gösterememesinden

²² Ziya Öniş, The Limits of Neoliberalism: Toward a Reformulation of Development Theory, Journal of Economic Issues, 29, 1, 1999, s. 97-119 Aktaran: Ali Şen, İktisadi Kalkınmada Devlet-Piyasa Nispi Rollerine İlişkin Tartışmalara “Washington-Sonrası Konsensüs” Son Noktayı Koydu Mu?”, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 6, Sayı 2, 2005, s.325-338

²³ Ergül ve Eyten, a.g.e. s.31

²⁴ Bu konuda özellikle Latin Amerikalı iktisatçıların katkısı önemlidir. Bu iktisatçılar ikili ekonomik yapı, yapısal enflasyon gibi gelişme engellerinin gündeme gelmesinde önemli rol oynamıştır. Bakınız, C. Furtado, Development and Underdevelopment, A Structural View of the Problems of Developed and Underdeveloped Countries, 1971.(Kaynak gösterilen yazar tarafından önerilmiştir.)

²⁵ Sevim Görgün, İktisadi Gelişme Ve Gelişme İktisadı, İstanbul, Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, Sayı 34, 1990-1991 Prof. Dr. Memduh Yaşa’ya Armağan, s. 55-65

²⁶ Hamza Çeştepe ve Mahmut Bilen, Devletin Ekonomideki Rolü: Finansal Kriz Sonrası Doğu Asya’da Performans Analizi, İktisat, İşletme ve Finans Dergisi, Cilt 16, Sayı 183, 2001, s. 54-71

kaynaklanmaktadır.²⁷ Yüksek enflasyon olgusunun nedenlerini araştırırken, az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler ile gelişmiş ülkeler arasında birçok yapısal farklılık olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bu sonuçtan hareketle gelişmiş ülkelerde uygulanacak olan bir politika veya araç geliştirmekte olan ülkelere de uygulanması durumunda aynı sonuçları vermeyecektir. Çünkü bu iki ekonomi arasında başta yapısal, kurumsal olmak üzere birçok farklılık bulunmaktadır. Aslında bu farklılıklar geliştirmekte olan ülkelerde enflasyonun temel sebebidir. Bu yapı değişmediği sürece enflasyon sürekli ortaya çıkacak ve fiyatların istikrarı sağlanamayacak, bununla birlikte sürdürülebilir büyüme ve ekonomik kalkınma sekteye uğrayacaktır.

Yapısalcılar kalkınmakta olan ülkelerle ilgili olarak devletin ekonomik alanda faaliyet göstermesi ve uluslararası ekonomik yapının bu ülkelerin kalkınmalarına engel olduğu konularına yoğunlaşmışlardır. Yapısalcılar geliştirmekte olan ülkelere ki düşük sermaye birikiminin, yetersiz eğitim sisteminin ve esnek olmayan piyasa yapılarının bu ülkeleri sürekli olarak içinden çıkılmaz bir kısır döngüye götürdüğü konusunda hem fikir olmuşlardır. Bunlara ek olarak bu ülkelerin tarım ve maden hammaddelelerini ihraç etmelerinden dolayı dış ticaret hadlerinin ülke aleyhine döneceğini ve kısır döngüyü destekleyeceğini öne sürmüşlerdir. Buna dayanak olarak ise yapılan çalışmalarda uzun dönemde sanayi ürünlerinin fiyatları artarken, hammadde fiyatlarının gerilemiş olduğunu göstermişlerdir. Sürekli artan dış ticaret açıklarını kapatmak isteyen geliştirmekte olan ülkeler hammadde ihracatını daha fazla arttıracak ve hammadde fiyatları gerileyecektir. Bu yapıda ticaret hadlerinin geliştirmekte olan ülkelerin aleyhine dönmesi kaçınılmazdır.

Yapısalcı ekolün ortaya attığı bu görüşler, Latin Amerika ülkelerinin siyasi iktidarlarına sıcak gelmemiştir. Bu nedenle başta toprak reformu olmak üzere birçok yapısal dönüşüm üzerinde radikal kararlar alınmamıştır. Bu ekolün ileri sürdüğü sanayileşme öncelikli bir amaç olarak kabul edilmiştir. Bu ekol yapısal sorunlara vurgu yapmasına rağmen, hala sorunu teknik bir sorun olarak görmektedir. Yatırımlara, sermaye birikimine önem veriliyordu. Laissez-faire kadar merkezi planlamaya da karşıydılar. Pazar ekonomisi esas alınıyor ama devlet denetimi öngörüyordu.²⁸

Az gelişmiş ülkeler hızla büyüme ve kalkınma ihtiyacını hissetmektedirler. Ulaştırma ve kitle haberleşme araçlarının gelişmesi, eğitimin yaygınlaşması gibi unsurlar toplumlar arasındaki farkları giderek kapatmış ve bu toplumlarda da daha yüksek hayat standartlarına ulaşılmasını bir zorunluluk haline getirmiştir. Bu zorunluluk altında, az gelişmiş ülkelerde devlet, kendisine tanınmış bu pasif rol çerçevesinde hareket etmek yerine büyüme ve kalkınma çabalarına öncülük etmek, bu alanda bazı görevler yüklenmek durumunda kalmaktadır.²⁹

Yapısal yaklaşımı belirleyen iktisatçılar az gelişmiş ve gelişen ülkelerde statik ve dinamik etkinliğin sağlanması için geniş kapsamlı ve esnek devlet müdahalesini öngörürler. Ancak, bu tür bir strateji sürekli ve hızlı bir gelişme sürecinin başlamasına ve devam etmesine elverişli bir ortam sağlar. Bu yaklaşımda dikkat çeken bir noktada az gelişmiş ve geliştirmekte olan ülkelerin sosyal ve ekonomik yapıları ile ilgili gerçeği yansıtır.³⁰

²⁷ Ergül ve Eyten, a.g.e., s.32

²⁸ Fikret Başkaya, Kalkınma İktisadının Yükselişi ve Düşüşü, İmge Kitabevi, Ankara 2000, s. 68-74

²⁹ Tuğrul Çubukçu, Enflasyon Teorisi ve Türkiye’de Enflasyon, Ankara, Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları, Sayı 2, 1983, s.58

³⁰ Görgün, a.g.e., s.63

Gelişmekte olan ülkelerin kalkınma çabaları, ekonomik kalkınmada ki devlet ve piyasanın nispi yer ve önemi büyük tartışma konusudur. 2. Dünya Savaşının sona ermesi ile birlikte sosyalist mi kapitalist mi tartışmasından öte tartışmanın yönü piyasa ekonomisine devlet müdahale etmeli midir etmeli midir olarak değişmiştir. Aslında bu tartışmanın başlangıcı 1929 buhranından sonra Keynesyen Politikaların önem kazanması ve klasiklerden farklı olarak piyasa aksaklıklarının ortaya çıkabileceğini bunların devlet müdahalesi olmadan piyasa tarafından ortadan kaldırılamayacağını öne sürmüştür. Bu yaklaşımda devlet müdahalesi meşru ve gereklidir. Yapısalcı yaklaşımı Keynesyen Politikaların devamı olarak görenlerde vardır. Keynes'ten ayrılan yönü ise piyasa başarısızlıklarından öte ulusal ekonomilerin temellerine inmesidir. Sorunların bu temellerden kaynaklandığını öne sürmüşler ve bunlara çözüm bulunmadan kısır döngüden çıkılamayacağı üzerine yoğunlaşmışlardır. Görüşe paralel olarak bu sorunlar ancak devlet müdahalesi ile ortadan kaldırılabılır ve kalkınma devlet eliyle gerçekleştirilebilir.

3.2- Temel Yapısal Sorunlar

Yapısalcılar, Thorp'un "bir ülkede genişlemeyi bir biçimde engelleyen ekonomik, kurumsal ve sosyo-politik yapının belirli temel öğeleri" olarak tanımladığı yapısal dar boğazların veya sınırların varlığında, hızlı büyümeye çabalayan bir ekonomide enflasyonun kaçınılmaz olduğunu savundular. Ekonomik kalkınmanın sosyo-ekonomik yapıda gerektirdiği temel değişimler, sınırlı kaynak hareketliliğiyle belirlenen, eksik rekabet koşullarının ileri derecede hüküm sürdüğü (çok aksak) piyasa yapıları çerçevesinde işleyen fiyat mekanizmaları ile gerçekleştirilemezdi ve bu nedenle kıtlıklar ve dengesizlikler ortaya çıkıyordu. Yapısalcı tahlil, varlığı iddia edilen bu dar boğazları tahlil etme ve tanımlama sorunuyla ilgileniyordu. Anahtar dar boğazlar genellikle, besin maddelerinin esnek olmayan arzı, döviz kısıtı, hükümetin bütçe kısıtı olarak tanımlanıyordu.³¹ Yapısalcı görüş kalkınmayı gerçekleştirmek yönünde daha tedrici ve reformcu karaktere sahip olduğu söylenebilir. Az gelişmiş ülkelerde yapısalcı yaklaşım, enflasyonu dolayısıyla istikrarsızlığa yol açan sorunları besleyen ve kronikleştiren unsurların olduğuna dikkati çekerek bunları açıklamaya çalışmıştır.

3.2.1- Tarımda Arz Esneksizliği

Az gelişmiş ülkelerde nüfusun büyük çoğunluğu tarımsal faaliyette bulunmakta ve tarımsal bölgelerde yaşamaktadır. Nüfusun bu gibi ülkelerde çeşitli demografik nedenlerle aşırı artma eğiliminde olması, gün geçtikçe tarımsal ürünlere talep arttırmaktadır. Tarımda modernizasyonun yapılamaması, sermaye birikiminin azlığı, emek-yoğun üretimden, sermaye-yoğun üretime geçilememesi, haberleşme ağlarının yetersizliği ve benzeri nedenler bu ülkelerde tarımsal ürün arzını olumsuz etkilemektedir.³²

Yapısalcılar "temel" ya da "yapısal" baskılar ile enflasyonu "artırıcı mekanizmalar" arasında önemli bir fark oluşturmuşlardır. Bu yapısal baskılar ve artırıcı mekanizmalar ülkeden ülkeye değişebilmektedir. İlk olarak Sunkel (1960)'in kavramsallaştırdığı temel ya da yapısal enflasyonist baskılar arasında genellikle iki temel esneksizlik belirlenmiştir: tarım ve dış ticaret sektörlerinin esneksizliği. Tarım sektörü, nüfus patlaması ve artan gelirlerden kaynaklanan gıda talebindeki artışı arz katılıkları nedeniyle

³¹ Colin Kirkpatrick ve Frederick Nixon, *Inflation and Stabilization Policy in LDCs*, Oxford, Basil Blackwell, 1987, Aktaran: Şenses, a.g.e. s.130-152

³² Aytaç Eker, *Maliye Politikası Teori İlke ve Yöntemler*, Anadolu Matbaacılık, İzmir 2002, s.215

karşılayamamaktadır. Gelirlerdeki artış sanayileşmeden kaynaklanmaktadır. Tarım ve sanayi sektörleri arasındaki bu yapısal dengesizlik tarımsal mallarda görece bir kıtlığa yol açar. Bunun sonucunda yaşanan gıda fiyatlarındaki artış, tarımsal çıktıda yeterli bir artışı teşvik edemeyecektir. Tarım sektöründeki bu arz esneksizliği, latifundia-minifundia (tek kişiye ait büyük topraklar ile küçük topraklar) kompleksi ile karakterize edilen geleneksel ve eşitsiz tarım mülkiyet yapısından kaynaklanmaktadır. Tarım alanlarının çoğu malikâne sahiplerinin elinde toplanmıştır. Bu kişiler (the latifundistas) genellikle rantiyelerinden başka yerde yaşayan, piyasa uyarıcılarına karşı sorumlu olmayan, üretim yöntemlerini modernize edemeyen ve kâr maksimizasyonundan ziyade politik güç ve sosyal prestij için elinde toprak tutan kişilerdir. Bununla birlikte, küçük geçimlik çiftliklerin sahipleri (the minifundistas) üretimi genişletecek kaynaklara sahip değildir ve piyasayla zayıf ilişkileri vardır.³³

Tarım sektöründe ki sorunun sebebi olarak hızlı gelir artışının ve kentleşmenin, aynı anda tarımsal ürünlere olan talebi de arttırdığı fakat tarım sektörünün bu talebe aynı hızla yanıt veremediği için fiyatlar yükseliyordu. Bu da arzın esnek olmamasından kaynaklanan yapısal enflasyonu kaçınılmaz kılıyordu.

Hava ve yağış şartlarının bozuk olması tarımsal ürünler arzını önemli ölçüde engellemektedir. Ayrıca tarımsal üretimin arttırılamamasının temel nedenlerinden biri de bu sektörün geri kalmış kurumsal yapısıdır. Daha açık bir ifadeyle, az gelişmiş ülkelerde, tarımsal işletmelerin küçük çapta olması, sermaye-yoğun teknolojilerin sınırlı ölçüde kullanılması, sulama, haberleşme ve ulaşım imkânlarının kısıtlı olması vb. nedenler tarımsal üretimin arttırılmasını engellemektedir. Halen geleneksel(ekstansif) tarımdan modern(intansif) tarıma geçilememiş olması da bu kanıyı desteklemektedir. Tarımsal arz ile talep arasındaki dengesizliğin talep lehine olması, sonuçta enflasyonist bir durum ortaya çıkarmaktadır.

3.2.2- Döviz Kısıtı ve Dış Ticaret Açığı

Az gelişmiş ülkelerde ihracat imkanlarının kısıtlı olmasına karşın, hammadde ve ara mallarına duyulan ihtiyaç gereği, ithalat eğilimi oldukça yüksektir. Bu ise ödemeler dengesinde dış ticaret açığının büyümesine yol açmaktadır. Bu durum ithalat kapasitesinin sınırlandırmakta, ithalatın azaltılması hatıta yasaklanması ithal mallarının yurt içi fiyatlarını arttırarak enflasyonist baskı yaratmaktadır. İhracatın ithalatı karşılama oranı çok düşüktür. Bu yüzden dış ticaret sürekli olarak tıkanmaktadır. Kalkınma çabalarının hız kazanması, nüfus artışı, teknolojik yetersizlikler ve yapısal sorunlar arasında devam eden sanayileşmenin artan ithal talebini karşılayamamasından dolayı döviz kısıtları ortaya çıkıyordu. İthalat yapılamaması ve fiyatların artması ödemeler bilançosu açıklarını beraberinde getirmiş ve ilgili ülkeleri devalüasyona zorlamıştır. Buna rağmen ithal ürün/ara mal talebi azalmamıştır.

Az gelişmiş ülkelerin fiyat istikrarını sağlamakta karşılaştıkları çok önemli yapısal sorun şüphesiz ödemeler bilançosunun açık vermesidir. Özellikle dış ticaret açığını oluşturan ihracat ile ithalat arasındaki büyük fark ülkenin ithal kapasitesini sınırlamakta ve gerekli ara malları ile nihai malların, makine ve teçhizatın getirilemeyişi yurtiçi üretimi sınırlayarak toplam arzı daha az esnek hale getirmektedir. Bu durumda sık sık fiyat artışlarıyla karşılaşmak kaçınılmazdır.³⁴

³³ Cihan Yüksel, Yapısalci İktisat ve Mali Uyum, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (doktora tezi), Ankara, 2013, s. 91

³⁴ Beyhan Ataç, Ekonomik İstikrar Ve Ekonomik İstikrarın Sağlanmasına Yönelik Teorik Yaklaşımlar, Maliye Politikası, Anadolu Üniversitesi, Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları, Eskişehir 1991, s. 131

3.2.3- Kamu Gelirlerinin Esneksizliği ve Bütçe Açıkları (Hükümetin Mali Kısıtı)

Kamu harcamalarının kolayca azaltılamadığı ve gelirin kolayca arttırılamadığı için, kamu sektörü açığı “dengeli bütçe politikasının gerçekleşmesini saf dışı bırakan bir dizi yapısal sorunun varlığını” temsil ediyordu.³⁵ Kamu harcamalarının artışına paralel olarak kamu gelirlerinin arttırılamaması sonucunda bütçe açıkları ortaya çıkmaktadır. Kalkınma ile birlikte hükümete düşen görevler artmaktaydı ve hükümetin en azından temel altyapıyı sağlaması gerekiyordu. Tabi bu görevlerinin yerine getirmek için kaynak ihtiyacı ortaya çıkmakta ve vergilerle finanse edemediği kamu harcamalarını açıkla finanse etmektedir. Yapısalcılar için para arzında ki artış, enflasyon sarmalının ortaya çıkmasına ve kümülatif olmasına izin veren bir öge, enflasyonun nedeni olmaktan çok, enflasyonist baskılara yol açan yapısal katılıkların bir belirtisiydi.³⁶

Cristobal Kay’a göre; mali açık bir yandan kamu gelirlerinin dış ticarete bağımlı olmasından ve vergi toplama sisteminin azalan oranlı olması ve etkin olmamasından kaynaklanmaktadır. Diğer yandan, hızlı nüfus artışını karşılamak için eğitim, sağlık, iskân gibi temel sosyal hizmetleri sunmak ve yeni istihdam olanakları yaratmak amacıyla kamu sektörü genişletilmeye ihtiyaç duymakta ve bu da kamu harcamalarının sürekli bir yukarı doğru baskıya maruz kalmasına neden olmaktadır. Bu açığı finanse etmek için hükümetler artan vergiler ve sosyal güvenlik primleri olduğu kadar, borçlanma, para rezervlerinin değerini yükseltme (revalüasyon) ve yeni para basma yollarına da başvurur. Kamu açıklarını finanse etmenin bu çeşitli araçları enflasyonist sonuçlara sahiptir; çünkü bunlar doğrudan (kamu mal ve hizmetlerindeki fiyat artışlarıyla) veya dolaylı (para arzındaki bir artış yoluyla) olarak fiyatların yükselmesine neden olur. Bu nedenle bunlar enflasyon artırıcı araçlardır.³⁷

Az gelişmiş ülkelerde kamu kesimi, yüksek bir istihdam düzeyinin sağlanması ve fertler arasındaki gelir dağılımının dengeye getirebilmek amacıyla cari ve transfer harcamalarını yüksek tutmaktadır. Harcamalardaki bu artışa karşılık kamu gelirleri yetersiz kaldığı için bütçe sürekli açık vermektedir. Kamu harcamaları ve kamu gelirleri arasındaki dengesizlik bu ekonomileri açık finansmana sürüklemekte bu durum ise kamunun artan finansman ihtiyacını karşılamak üzere para arzının arttırılmasına yol açmaktadır.³⁸ Önemli vergi kaynağı olabilecek sektörlerin vergi dışı bırakılması, gelir grupları arasındaki eşitsizliğe rağmen üst gelir gruplarının yeterince vergilendirilmemesi, vergi denetiminin tam olarak yapılamaması ve yeni vergi alınmasında özellikle siyasal güçlülere uğranması vergi gelirlerini sınırlandırmaktadır. Devlet harcamaları ile devlet gelirleri arasındaki dengesizlik az gelişmiş ülkeleri sık sık açık finansman yoluna sevk etmektedir. Bu durumda para arzı devletin finansman ihtiyacına paralel olarak artış göstermekte ve enflasyonla karşılaşılmaktadır.³⁹

³⁵ Osvaldo Sunkel, Inflation in Chile: an Unorthodox Approach, International Economic Papers, Vol:10, 31-107 Aktaran: Şenses, a.g.e. s.138

³⁶ Colin Kirkpatrick and Frederick Nixon, Aktaran: Şenses, a.g.e. s.138

³⁷ C. Kay, Latin American Theories of Development and Underdevelopment, London, Routledge, 1989, s.51-52 Aktaran: Yüksel, a.g.e. s. 93

³⁸ Eker, a.g.e. s.216

³⁹ Recep Çiçek ve Yunus Ceran, Elektronik Ticaretin Vergilendirilmesine İlişkin Türk Vergi Sisteminde Katma Değer Vergisi Açısından Bir Değerlendirme, Manisa, Yönetim ve Ekonomi, Cilt 14, Sayı 1, 2007.

3.2.4- Ekonomik Kurumların Yetersizliği ve Diğer Sorunlar

Yapısal görüş içinde fiyat artışlarının temel nedenlerini yukarıda sözü edilen yapısal bozukluklar veya dengesizlikler oluşturmakla beraber, bu fiyat artışlarını artırarak ve yaygınlaştırarak enflasyonist bir gelişmeye dönüştüren faktörlere de yer verilmektedir.

Bu faktörler siyasal istikrarsızlıklar, rasyonel olmayan hükümet müdahaleleri, aksayan kamu yönetimi, koordinasyon eksikliği, çok taraflı ve yanlış uygulanan denetimler ve kurumsal bozukluklar, sermaye ve para piyasalarını gelişmemiş olması, tasarruf ve dolayısıyla yatırım azlığı, stoklamanın dar olması, piyasanın başarısızlığı gibi etmenler arasında sayılabilir. Başlayan fiyat artışlarının daha da hızlandıran etkenlerin başında çeşitli kurumsal bozukluklar gelmektedir. Az gelişmiş ülkelerin içinde bulundukları siyasal istikrarsızlıklar, irrasyonel hükümet müdahaleciliği, aksak kamu yönetimi, koordinasyon eksikliği, çok taraflı ve kötü uygulanan kontroller bunlardan bazılarıdır.⁴⁰

Az gelişmiş ülkelerde enflasyonu besleyen ve kronikleşen unsurlar arasında ekonomik kurumlardaki bozukluklar çok önemli bir paya sahiptir. Bazı sektörlerde görülen monopolleşme eğilimleri vb. gibi unsurlar yapısal problemleri kronikleştiren önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yüzden yapısal yaklaşım taraftarları, yapısal bozukluğa yol açan her alanda bir reforma gidilmesini önermektedirler. Yapısalcı yaklaşım devlet müdahalesinin olduğu, bir ekonomik yapıyı önermektedir.⁴¹

3.3- Gelişmekte Olan Ülkelere Temel Yaklaşım ve Önergeleri

Yapısalcılar az gelişmiş ülkelerde yukarıda sayılan olumsuz etkileri azaltmak amacıyla yapısalcı yaklaşım bazı öneriler getirmektedir.

Tarımsal alanda devletin bazı kolaylıkları sağlaması, sulama şebekesini kurması, tohumluk, ilaçlama, pazarlama alanlarında çiftçiye yardımcı olması, kalkınma kredileri ve teknik yardım sağlaması gerekmektedir. Ancak bunun içinde bir toprak reformunun yapılarak, bu alandaki mülkiyet yapısının yeniden belirlenmesi gerekmektedir. Toprak reformları zorlu bir süreç olup üzerine kararlılıkla gidilmesi gerekmektedir. Az gelişmiş ülkelerin birçoğunda başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

İhracatta mal çeşitlenmesine gidilmesi ve artırılması, ithal kapasitesinin ekonomik büyüme ve kalkınmayı gerçekleştirme yönünde belirlenecek alanlarda kullanılmasına dikkat edilmesi ve ithal ikameci sanayilerin kurularak alışılagelmiş ihraç mallarının yanında diğer alanlarda ihracatı özendirecek teşvik mekanizmasının özellikle bunu sağlayacak bir döviz kuru politikasının izlenmesi sayılabilir.

Kamu açıklarının önüne geçebilmek için kamunun mali olanaklarının artırılması gerekmektedir. Ancak kamu gelirleri arttırılmak istenildiğinde çoğunlukla dolaylı vergilere başvurulmakta bu ise fiyatlar genel seviyesini arttırmaktadır. Bunun önüne geçilmesi için bir vergi reformunun yapılması ve vergi adaletini sağlayıcı bir sistemin getirilmesi gerekmektedir. Az gelişmiş ülkelerde dolaylı vergilerin payı, toplam vergi hasılatının yaklaşık %70'ine ulaştığını söyleyebiliriz. Dolaylı vergilerin bu derece yüksek olması da gelir dağılımında ki adaletsizliği daha fazla arttırmakta ve sorunları derinleştirmektedir. Özel sektörün tasarruf ve girişim yetersizliğinden dolayı bazı piyasa mallarının üretimini kamu üst-

⁴⁰ T. Büyükkakın, Enflasyon Teorileri ve Türkiye'de 1980 Sonrası Enflasyon, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Siyasal Bilgiler Fakültesi Maliye Teorisi Anabilim Dalı, İstanbul, 1995 Aktaran: Künc, a.g.e. s.75

⁴¹ Eker, a.g.e. s.217

lenmiştir. Bunlar genelde kamu iktisadi teşebbüsleri aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Kamu iktisadi teşebbüsleri ürünleri maliyetinin altında pazarladıkları için sürekli zarar etmektedirler. Zararlar devlet bütçesinden karşılandığı için bütçe açıklarının büyük bir kısmı da kamu işletmelerinin faaliyet zararı olmaktadır. Bu zararları ortadan kaldırmak ve talebi kısmak için bu mallar en azından maliyetinden fiyatlanması gerekmektedir.

Gelişmiş ülkelere yetişmenin yolu, devletin ekonomik hayatta aktif ve müdahaleci olmasından ve kamu yatırımlarını arttırmasından geçmekteydi. Ayrıca bu yaklaşımın teorisyenleri ekonomik kalkınmanın ancak korumacılıktan ve ithal ikamesine dayalı sanayileşme stratejisinden geçtiğine inandılar ve az gelişmiş ülkelerin kendi sanayilerini yüksek tarife duvarları arkasında kurmasını teklif ettiler.⁴² Bir ithal ikameci sanayileşme sürecine başlamak için bazı önkoşullar ve politika kararları gereklidir. Bunların tümünde devlet önemli bir role sahiptir. ECLA'ya göre, korumacı tarifeler gelişmiş ve azgelişmiş ülkeler arasındaki verimlilik farkları için zorunludur. Bu öneri, sadece yeni başlayan endüstrileri izole etmek için ve dış rekabetle yüzleşebilecek yeterlikte güce sahip olana kadar korumacılığı kabul eden geleneksel iktisadi görüşlerin ötesine gitmiştir. ECLA için azgelişmiş bir ülkenin verimliliği gelişmiş ülkelerinkinden daha düşük kaldığı sürece sanayisinin bütününe korunmaya ihtiyacı vardır.⁴³ Prebisch, çevre ülkelerdeki kaynakların birincil mallardan sanayi faaliyetlerine dönmesi için, ihraç edilen birincil mallar üzerine vergi uygulanmasını ve ithal edilen mamul mallar üzerine bir dizi gümrük vergisi uygulanmasını önermiştir. Ayrıca birincil mal sektöründeki sendika faaliyetlerinin de ticaret hadlerini koruyacağını iddia etmektedir.⁴⁴

Diğer taraftan bu kampın bazı kalkınma iktisatçıları ve onlarla aynı paraleldeki politika yapıcıları, uluslararası toplumun az gelişmiş ülkelerin kalkınma misyonuna karşı kayıtsız kalmaması hususuna vurgu yaptılar. Özellikle sanayileşmiş ülkelerin bu ülkelere büyük ölçekli dış yardımlarda bulunmalarını ve diğer teknik imkanlarla onları desteklemelerini önerdiler. Ayrıca, gelişmiş ülkelerin az gelişmiş ülkelerle olan ticaretlerinde tarife imtiyazları sağlamaları gereğine de işaret ettiler. Onlara göre, ancak böyle olduğu takdirde hem gelişmiş ve hem de az gelişmiş ülkelerin beraberce fayda sağlayabilecekleri bir kalkınma rejimi kurulabilecekti.⁴⁵ Daha yüksek bir büyüme oranına sahip olabilmek için ECLA yabancı sermayenin yardımını da önerir. İlave kaynaklar gereklidir; çünkü sanayileşme süreci ithal donanım ve yurt dışından gelen teknoloji ihtiyacını artırmıştır ve birincil mal fiyatlarındaki görece bozulma azgelişmiş ülkelerin ihtiyaç duyduğu ithalatın genişlemesine ayak uydurmasını engellemiştir. İlave iç tasarruf yaratmak ve tüketimi çok fazla kısmadan yatırım oranını artırmak için yabancı sermaye de gerekli görülmüştür.⁴⁶

⁴² Singer, Prebisch, Myrdal, Nurkse adlı yazarlar kendi çalışmalarında bu görüşü savunmuşlardır. Aktaran: Şen, a.g.e., s.327

⁴³ J. Larrain, Theories of Development: Capitalism, Colonialism and Dependency, Great Britain, Polity Press, 1989, s.105 Aktaran: Cihan Yüksel, Yapısal İktisat ve Mali Uyum, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (doktora tezi) Ankara, 2013, s.83

⁴⁴ R. Prebisch, Commercial Policy in the Underdeveloped Countries, American Economic Review, 49 (2), 1959, s. 251-273 Aktaran: Yüksel, a.g.e., s.84

⁴⁵ Robert Gilpin, Global Political Economy, Princeton, Princeton University Press, 2001 Aktaran: Şen, a.g.e., s.327

⁴⁶ J. Larrain, s. 105-106 Aktaran: Yüksel, a.g.e., s.86

Az gelişmiş ve gelişen ülkelerin yapısal özellikleri hakkında genelleme yapmak mümkün değildir. Üçüncü Dünya Ülkeleri olarak tanımlanan bu ülkeler aynı özellikleri taşımaz. Farklılıklardan dolayı, yapısalci yaklaşım çerçevesinde ele alınan gelişme engelleri ve gelişme sorunlarının tümü bu ülkelerde mevcut olmayabilir. Ancak, iktisadi gelişme olgusunu çok yönlü irdeleyen geniş kapsamlı bir kurumsal çerçeve ortaya koyduğundan, belirli bir ülkenin özgül koşullarına uygun bir gelişme stratejinin oluşturulmasına imkan veren esnek bir yapıya sahip olması, yapısalci yaklaşımın diğer bir üstünlüğüdür.⁴⁷

Özetleyecek olursak; az gelişmiş ülkeler ile gelişmiş ülkeler arasında yapısal farklılıklar bulunmaktadır. Bu yüzden gelişmiş ülkelerde başarı ile uygulanan bir politika, gelişmemiş ülkelerde de aynı başarıyı gösteremeyebilir. Yapısal sorunların aşılması ve gelişmiş ülkelerin seviyelerine yetişebilmek için kamu müdahalesinin zorunlu olduğunu, ithal ikameci sanayileşme stratejisini, koruyucu gümrük tarifelerini önermişlerdir. Önerilen politikaların temelinde devlet eliyle, korumacılığa dayalı büyüme-kalkınma yer almaktadır.

Ünlü iktisatçı Ajit Singh, Cambridge'ye ilk geldiğinde hocası Nicholas Kaldor'un kendisine üç şey öğrettiğini söylemektedir;

Birincisi: Gelişmekte olan ülkelerin sanayileşmek zorunda olmalarıdır.

İkincisi: Bu ülkelerin ancak korumacılıkla sanayileşebilecekleridir.

Üçüncüsü: Kim bunun tersini söylerse onun dürüst olmayacağıdır. Gerçekten bugün İngiltere'de dahil korumasız kalkınan hiçbir ülke yoktur.⁴⁸

4- GENEL DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

Az gelişmiş ülkelerin birçok problemi bulunmaktadır. Bu problemleri aşmak için öncelikle toplum ile devlet uzlaşısı gerekmekte ve birlikte hareket edilmelidir. Toplumun kabul etmediği veya etmeyeceği politikaları ülkede uygulamaya çalışmak genellikle başarısız olmuş ve toplumsal tepkilere neden olmuştur. Buna karşın toplumla el ele hareket eden, uzlaşa sağlayan devlet ve iktidarlar başarılı olmuşlardır. Bu durumun en başarılı örnekleri ise Güneydoğu Asya ülkelerinde görülmüştür. Az gelişmiş olan bu ekonomiler 1960'lı yıllardan başlayarak hızlı bir değişim dönüşüme girmişler, ekonomik büyümenin yanında eğitim, sağlık, bilim ve teknoloji alanında da gelişmeler görülmüş yaşam standartları ve kişi başına düşen milli gelir hızla artmıştır. Bu ülkeler az gelişmiş veya gelişmekte olan ülke sınıfından bir üst dilime çıkarak gelişmiş, sanayileşmiş ülkeler sınıfında yer almaya başlamışlardır. Bu ülkeler az gelişmişliğin bir kader olmadığını göstermişlerdir. Buradan çıkarılacak sonuç ise devletin toplumla bütünleşerek, yapısal reformları gerçekleştirerek kalkınmayı başarabilecekleridir. Kalkınmada uygulanacak politikalardaki sorun, genelde gelişmiş ülkelerin kalkınma yolunda uyguladıkları politika ve kullandıkları araçların hiçbir sorgulama ve değişiklik yapılmadan gelişmemiş ülkelerde de uygulanması yanlışlığıdır. Bu durumda ülkelerin kalkınma çabaları başarısız olmaktadır. Her ülkenin kendine has özellikleri ve sorunları vardır. Bu yüzden kalkınmada da her ülkenin kendine özgü bazı politika ve araçları olacaktır. Bu politika ve araçları belirleyecek ve kalkınmayı gerçekleştirecek olanlar ülkedeki sorunların analizini yaparak, kendi ekonomilerine en uygun politika ve araçlar ile kalkınmanın temel dinamiklerini seçmeleri ülkelerin kalkınmasında başarı sağlayabilir.

⁴⁷ Görgün, a.g.e., s.65

⁴⁸ Kaynak, a.g.e., s.184

Yapısalcılık; 1950'li yıllarda Latin Amerika'da ortaya çıkan yüksek enflasyon olgusunu araştırma-ya yönelen ve daha sonra az gelişmişlik sorununa çözüm arayan görüşe verilen addır. Enflasyonun sebeplerini araştırırken, aslında az gelişmiş ülkelerde enflasyonun tahlilini daha genel az gelişmişlik sorunundan ayrı ele alınamayacağını öngörmüşlerdir. Enflasyonun, az gelişmiş ülkelerin ekonomilerinde bulunan yapısal sorunlardan dolayı ortaya çıktığını ve bu sorunlar çözülmedikçe kronik hale geleceğini, ortadan kaldırılamayacağını savunmuşlardır. Ortaya çıkan bu sorunlar da az gelişmişliğin temel sebepleridir. Bu yüzden enflasyonla birlikte kalkınma sorununa ilişkin çalışmalar yapmışlar ve bazı öneriler sunmuşlardır. Bu ülkelerin kalkınması devlet eliyle gerçekleştirilmelidir. Devlet müdahalesi olmadan kalkınma çabaları yetersiz kalabilecektir. Devletin ekonomiye müdahil olmaması gerektiğini savunan görüşlere karşı çıkmışlardır. Dış ticarette korumacılık ile ithal ikameci sanayileşme modelini önermişlerdir. İthal ikamesi ile sanayileşmeye çalışan ülkelerin neredeyse tümü başarısız olmuşlar ve 1980'li yıllardan itibaren ihracata dönük sanayileşme politikasını seçmişlerdir. Yapısalcılığın temel olarak ekonomide ki tarımda arz esneksizliği, dış ticaret açıkları ve bütçe kısıtı sorunlarına yaklaşımının rasyonel olduğu söylenebilir. Hükümetlerin kararlılıkla bu sorunların üzerine gitmesi ve hızlı bir şekilde çözümlemesi gerekmektedir. Temel sorunların çözüme kavuşması ile birlikte yatırım yapılacak ve kalkınmayı sağlayacak sektörler belirlenip, kısa süreli ve etkinliği sağlayacak koruma ve teşvik politikaları geliştirilerek kalkınmanın ilk aşamasına geçilmelidir. Bu sorunlar ortadan kaldırıldığı ve toplumun temel dinamikleri ile birlikte rasyonel politikalar seçilip kararlılıkla devam ettirildiği takdirde, gelişme ve kalkınma hızlı bir şekilde gerçekleştirilebilir.

KAYNAKÇA

- ATAÇ, B. (1991). Ekonomik İstikrar Ve Ekonomik İstikrarın Sağlanmasına Yönelik Teorik Yaklaşımlar Maliye Politikası. Anadolu Üniversitesi, Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları, Eskişehir 1991.
- BAŞKAYA, F. (2000). Kalkınma İktisadının Yükselişi ve Düşüşü. İmge Kitabevi, Ankara 2000.
- Birleşmiş Milletler İnsani Gelişim Raporu 2014.
- ÇEŞTEPE, H. , BİLEN, M. (2001). Devletin Ekonomideki Rolü: Finansal Kriz Sonrası Doğu Asya'da Performans Analizi, İktisat, İşletme ve Finans Dergisi, Sayı 183, s. 54-71.
- ÇİÇEK, R. , CERAN, Y. (2007). Elektronik Ticaretin Vergilendirilmesine İlişkin Türk Vergi Sisteminde Katma Değer Vergisi Açısından Bir Değerlendirme. Manisa, Yönetim ve Ekonomi, Cilt 14, Sayı 1, s. 291-304.
- ÇUBUKÇU, T. (1983). Enflasyon Teorisi ve Türkiye'de Enflasyon, Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları, Sayı 2, s. 58-67.
- EKER, A. (2002). Maliye Politikası Teori İlke ve Yöntemler. Anadolu Matbaacılık, İzmir 2002.
- ERTEK, T. (2013). Temel Ekonomi. Beta Yayınevi, Bursa 2013.
- GÖRGÜN, S. (1991). İktisadi Gelişme Ve Gelişme İktisadi. Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, Sayı 34, İstanbul 1991.
- HAN, E. , KAYA EYTEN, A. (2009). İktisadi Kalkınma ve Büyüme. Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir 2009.
- HIZ, G. (2009). Gelişmekte Olan Ülkelerde Gösterişçi Tüketim: Türkiye Örneği İle İlgili Bir Araştırma. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (doktora tezi). Muğla.

- IMF, World Economic Outlook Database. October 2014.
- Kalkınma Bakanlığı, Uluslararası Ekonomik Görünüm Raporu. 2014.
- KAYNAK, M. (2009). Kalkınma İktisadı. Gazi Kitabevi, Ankara 2009.
- KİRMANOĞLU, H. (2007). Kamu Ekonomisi Analizi. Beta Yayınevi, İstanbul 2007.
- KÜNÇ, S. (2011). Enflasyon Teorileri. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (yüksek lisans tezi). Gaziantep.
- PINAR, A. , BAHAR, E. (2011). Milli Gelir Ekonomik Büyüme ve Kalkınma. Turhan Kitabevi, Ankara 2011.
- PINAR, A. (2012). Maliye Politikası Teori ve Uygulama. Turhan Kitabevi. Ankara 2012.
- RAGNAR, N. (1952). Growth In Underdeveloped Country: Some International Aspect Of The Problem Of Economic Development. The American Economic Review, Vol:42, No:2, 1952.
- SAVAŞ, V. F. (1979). Kalkınma Ekonomisi. Met'er Matbaası, İstanbul 1979.
- ŞEN, A. (2005). "İktisadi Kalkınmada Devlet-Piyasa Nispi Rollerine İlişkin Tartışmalara "Washington-Sonrası Konsensüs" Son Noktayı Koydu Mu"? . Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 6, Sayı 2, s. 311-324.
- ŞENSES, F. (2010). Kalkınma İktisadı Yükselişi ve Gerilemesi. İletişim Yayınevi, İstanbul 2010.
- TOPAL, A. (2009). Ulusal Kalkınmacılıktan Küresel Neoliberalizme Anti-Emperyalizm: Latin Amerika Deneyimi, İstanbul Üniversitesi SBF Dergisi, Sayı 41, s. 114-138.
- YÜKSEL, C. (2012). Azgelişmişlik Ve Kalkınma Tartışmalarında Neoyapısalcı Yaklaşım. Avrasya Sosyal İlimler Forumu, Bakü 2012.
- YÜKSEL, C. (2013). Yapısalcı İktisat ve Mali Uyum. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (doktora tezi). Ankara.
- <http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/UluslararasıEkonomikGostergeler.aspx>, Erişim Tarihi: 01.03.2015.
- <http://www.charlesayoub.com/life-style/index.php/more/1/3639>, Erişim Tarihi: 03.03.2015.
- http://www.wwf.org.tr/basin_bultenleri/raporlar, Erişim Tarihi: 10.03.2015.
- <http://www.opednews.com/articles/1/Will-the-Growing-Unemploy-by-John-Little-091127-348.html>, Erişim Tarihi: 15.03.2015.